

NAGYBÖRZSÖNY

Településképi Arculati Kézikönyve

2017. december

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő	3. oldal
Általános településkép	4. oldal
<i>A település bemutatása, általános településkép, településkarakter</i>	
Nagybörzsöny története	8. oldal
<i>A település fejlődésének fontos lépései</i>	
Örökségünk	14. oldal
<i>A településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők</i>	
Karakterek	24. oldal
<i>Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter</i>	
Ajánlások és jó példák	50. oldal
<i>A településkép minőségi formálására vonatkozó ajánlások: építészeti útmutató, közterületek településképi útmutatója</i>	
Impresszum	74. oldal

» A településre érkezve Nagybörzsöny jelképe, az árpád-kori Szent István templom fogadja a látogatót

TISZTELT NAGYBÖRZSÖNYI ÉS LEENDŐ NAGYBÖRZSÖNYI LAKOSOK!

Nagy örömmel és megnyugvással ajánlom figyelmükbe Nagyborzsöny Településképi Arculati Kézikönyvét.

Örülök annak, hogy közigazgatási területünkön található épített és természeti elemeket rögzítik e kézikönyvben, egyúttal megnyugvással tölt el, hogy meghatározzák a település sajátos, egyedi hangulatát kölcsönző részleteket.

Szorgos kezek, az itt élők hagyománytisztelete, de mégis fejlődni vágyása, jövőbe tekintése formálja most is községünket. Ez az otthonunk, ahol jó élni, ahova jó hazajönni. Otthon, amely őrzi múltunkat. Ezért is kiemelt célunk az épített és természeti értékek megőrzésével összhangban álló tudatos és ütemezett településfejlesztés.

A gondosan elkészített kézikönyv elsődleges célja, hogy a település bemutatásával a több évtizedes, vagy inkább a több évszázados szokásaink, értékeink megismertetésével nyújtson segítséget olvasóink otthonainak felújításához, új otthonainak megteremtéséhez, lakókörnyezetük kialakításához. A különböző korú, és ebből adódóan eltérő stílusú településrészek közötti építészeti egyensúlyt hivatott megteremteni.

Köszönöm a közreműködők munkáját, sikeres felújítást, építkezést kívánok, és bízom abban, hogy erőfeszítéseink révén sokunk gyermekei, unokái, dédunokái, valamint az idelátogató turisták élvezhetik majd a Börzsöny kis „gyöngyszemét”, NAGYBÖRZSÖNYT.

*Antal Gyuláné
polgármester*

ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSKÉP

A település bemutatása, általános településkép, településkarakter

Nagyörzsöny neve valószínűleg sokak számára ismerősen cseng, de sok esetben első hallásra inkább a hegységet és túraútvonalait, mint sem a települést idézzük magunk elé. A település hazánk egyik legszebb vidékén, a Börzsöny nyugati lábánál, a hegységről elnevezett patak völgyében terül el. Nyugati irányban közigazgatási területe egészen az Ipoly széles völgyéig húzódik. A hatszáz méter feletti hegyekkel övezett település jelentős része a Duna-Ipoly Nemzeti Parkhoz tartozik, ennek köszönhetően csodálatos természeti területek határolják.

Pest megye északi csücskében, a Börzsöny és a szlovák-magyar határt jelentő Ipoly közé ékelődő alig 700 lélekszámú település képét a hegység és vele határos mezőgazdasági területek táji léptékei nagy mértékben befolyásolják. Nagyörzsöny valódi zsákfalú, nagyrészt erre vezethető vissza, hogy békés, hagyományos jellegét napjainkig megőrizte. Burkolt közúton kizárólag nyugati irányból, az Ipoly mentén haladó főútról közelíthető meg, kelet, észak és dél felől a Börzsöny lankái zárják el a szomszédos településektől.

Egykoron német-magyar mezővárosként tartották számon, köszönhetően már a XII. századtól betelepülő német bányászoknak. Többek között a mai napig használatos Deutschpilsen név is utal a XX. század közepéig dominánsnak számító nemzetiség meghatározó jelenlétére. Napjainkra a 700 fős lakosságszámhoz viszonyított arányuk a 2011-es népszámlálás szerint tíz százalék körülire csökkent, azonban múltja a település szellemiségét a mai napig nagyban befolyásolja.

Az Árpád-kortól kezdve bányásztelepülésnek számított. A középkorban gazdag arany-, ezüst-, vasérc-, ólom- és kénkészlettel rendelkezett, azonban a török hódoltság alatt a bányászat szinte teljesen megszűnt, csak a XVII. században indult újra. Emellett a környéken egyedülként a XIX. század végéig a szőlőművelésben és bortermelésben is jelentős szereppel bírt, amelynek a településszerkezet máig őrzi a nyomait.

Az egykor meghatározó gazdasági ágazatok áldásos hatásait ma is magán viseli a település képe, az eltérő karakterű településrészekben más-más építészeti elemek és beépítési mintázatok figyelhetők meg. Az évszázados bányászatnak köszönhető viszonylagos jólét nagyban hozzájárult az egyedi, díszes építészet és az egységes, nagyvonalú főtérek kialakulásához, amely sok tekintetben már igazi kisvárosi jegyeket is mutat.

A szőlőműveléshez és borgazdálkodáshoz elengedhetetlen pincék a falu déli területein egyedi hangulatú településrészt eredményeztek. Az elmúlt években ennek utánozhatatlan bája sok fővárosi tulajdonost csábított Nagyörzsönybe.

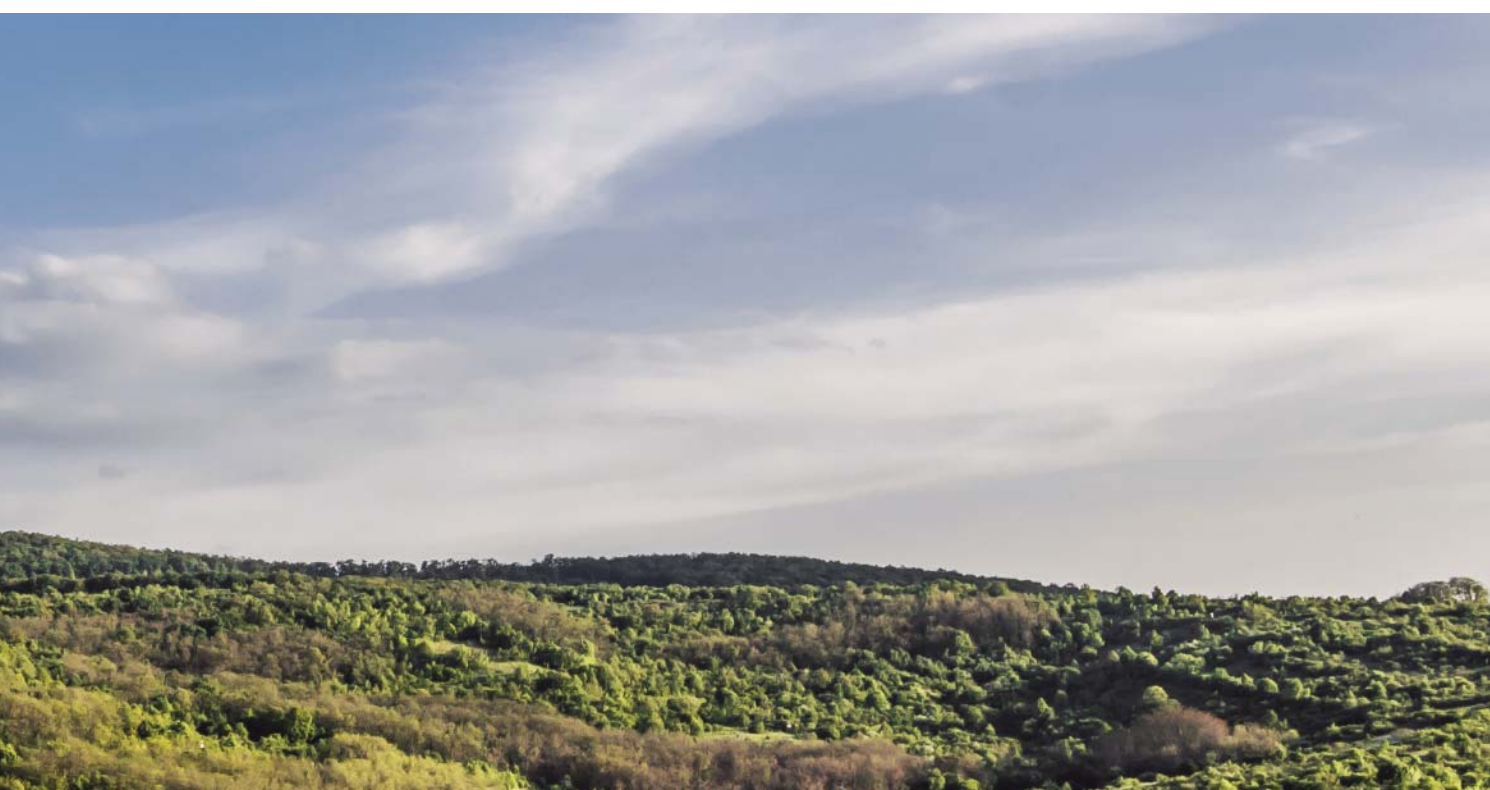

A község egyik legkülönlegesebb adottsága a lakosságszámhoz viszonyított nagyszámú temploma, hiszen három római katolikus és egy evangélikus istenháza található a településen, amelyek mindegyike valamilyen szempontból izgalmas. A legfontosabb turisztikai célpontot a település nyugati határán álló Árpád-kori Szent István-templom jelenti, de érdekes történeti emlék a házak között megbújó evangélikus, vagy a domboldalban álló gótikus Bányásztemplom is.

Nagybörzsöny csodálatos természeti adottságai mellett közel ezeréves történelmének tökéletes lenyomata is, települési és építészeti karaktere egyaránt unikális és megőrzendő.

- » A jómódú német múlt jeles emlékei az elegáns tornácok
- » Az egykori gazdasági szerepet betöltő Börzsönyi Kisvasút ma már turisztikai célokat szolgál
- » Hagyományos nagybörzsönyi lakóépület a Hunyadi téren
- » A pincék és a prэшázak az egykor jelentős szőlőgazdálkodás emlékei
- » A domboldalban álló Bányásztemplom és fa harangtornya
- » A Börzsöny keleti nyúlványai három oldalról veszik körül a községet

» *Nagybörzsöny központja a Szent Miklós templom tornyából, háttérben a Börzsöny vonulatai*

A falu egyes részeire vonatkozó építészeti előírások szem előtt tartásával elérhető, hogy az új építésű vagy felújításra, átalakításra kerülő házak ne idegenként, hanem ismerősként jelenjenek meg az utcaképben, így hozzájáruljanak Nagybörzsöny utánozhatatlan atmoszférájához.

NAGYBÖRZSÖNY TÖRTÉNETE

A település fejlődésének fontos lépései

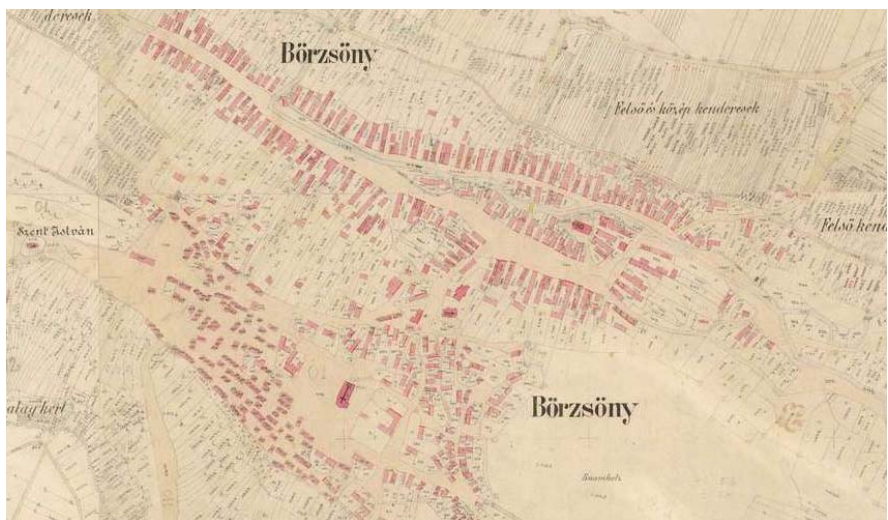
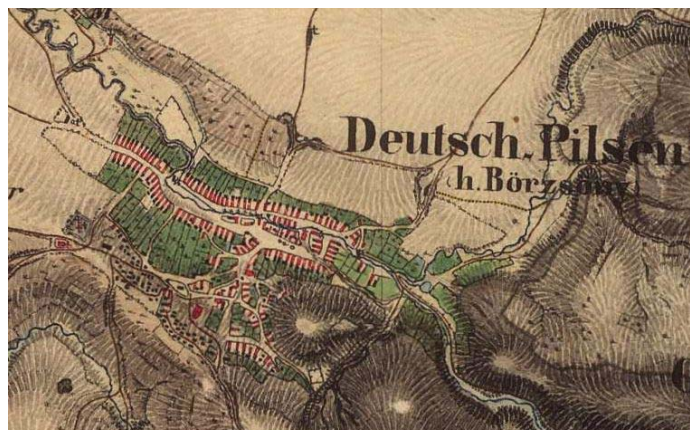
Az aprócska börzsönyi település legelső tárgyi maradványai a késő Árpád-korból származnak, melyekre a patak északi oldalán leltek. A különböző XII-XIII. századi cserepek legsűrűbben a mai Széchenyi utca 27-53 számok között fordultak elő, feltételezhetően itt helyezkedett el Nagybörzsöny egyik „őse”, a német nevén Pilsennek nevezett Börzsöny. A valószínűsíthetően már a honfoglalás idején is lakott területen 2-4 földbe mélyített ház állt néhány évtizedig, majd a termőföld kimerülése után új házhelyeket alakítottak ki.

A XIII. században szásznak nevezett német hospesek érkeztek a Börzsönybe, ők a pataktól délre elhelyezkedő ma is látható főtér környékén telepedtek le. Az utcaserkezet ma is őrzi az emléküket: a főtér arányai és jellege (kiszélesedő utcaszakasz) tipikusan német hagyományokon alapszik. A főtér keleti részén található kanyar a patakra felfűződő egységes méretű telkek eredménye (30-40 m hosszú). A telepések nyelvokonsági vizsgálatok alapján valószínűsíthetően dél-német, tübingiai eredetűek, bár a nagybörzsönyi német nyelv számos hasonlóságot mutat az északibb, az angolhoz közelebb álló szászokéval.

A XV. századra már jól prosperáló, 50-60 családból álló népes településről beszélhetünk. A szászok hagyományosan bányászattal foglalkoztak, itt arany-, ezüst- és rézbányákat nyitottak, amelyek hatalmas fejlődést hoztak Börzsönynek, emellett borral és gabonával kereskedtek. Az 1400-as évek elejére Börzsöny olyan kiváltságos településsé vált, amelynek vásártartási joga volt. A heti vásárokat a főtéren tartották meg.

1550 körül Nagybörzsöny oppidum (mezőváros) rangot kapott.

A török időkből származó adóösszeírások, defterek arra engednek következtetni, hogy Nagybörzsöny igen fejlett iparral rendelkezett, amely szintén a német telepések öröksége. Az akkori családnevek zöme valamilyen foglalkozásra, mesterségre utal, amelyek változatossága nem volt jellemző a magyar településekre: pl. Üvegjártó, Takács, Asztaljártó, Mészáros. A nevek német és magyar megfelelője is megtalálható az összeírásokban a jegyzék készítőjének nemzetisége szerint, tehát az itteni németek családneve (Glasser, Weber, Mensator, Fleischer, Zipser stb.) tükörfordításban szerepel több listában is.

- » Nagybörzsöny az első katonai felmérésen (1783)
- » Nagybörzsöny a második katonai felmérésen (1869)
- » Nagybörzsöny kataszteri térképe (1886)

Nagybörzsöny különlegessége, hogy már a kezdeti időktől fogva két temploma volt: a magyarok Szent István temploma a településtől kissé távolabb, valamint az ide utazó, vándorló német bányászok temploma, a Bányásztemplom, amely az úton járok védelmezőjének, Szent Miklósnak a nevét viselte. A Bányásztemplomot többször is bővítették, majd újabb templomok épültek, míg a Szent István templom nem esett át gótikus vagy későbbi bővítésen. Ez arra enged következtetni, hogy a magyar gyülekezet nem nőtt, sőt a betelepült németekkel való házasságok és együttélés miatt fokozatosan el is tűnt. A börzsönyiek a település központjához jóval közelebb eső templomba jártak. A németek és a magyarok különállása nagyjából a XIV. századra elmosódott.

A katolikusok nagyobb arányú érkezése a XVII. századra tehető, ekkor épült be az evangélikus parókia körüli teleksor.

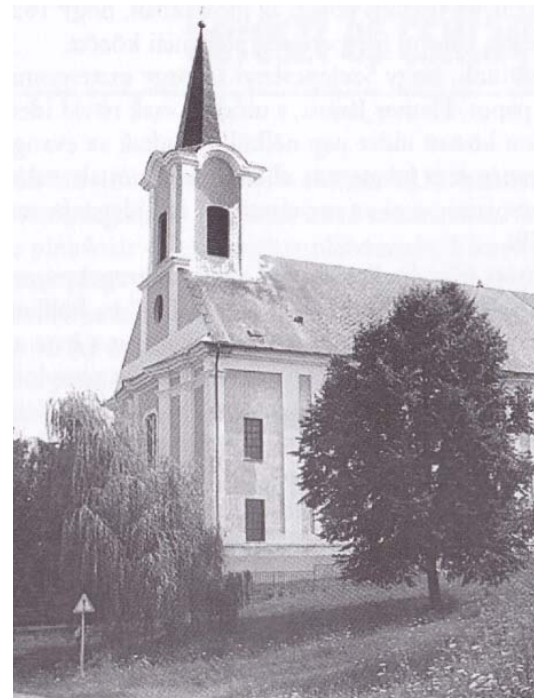

- » Nagybörzsönyi látkép, 1935
- » Szent István templom
- » A Bányásztemplom a századforduló körül

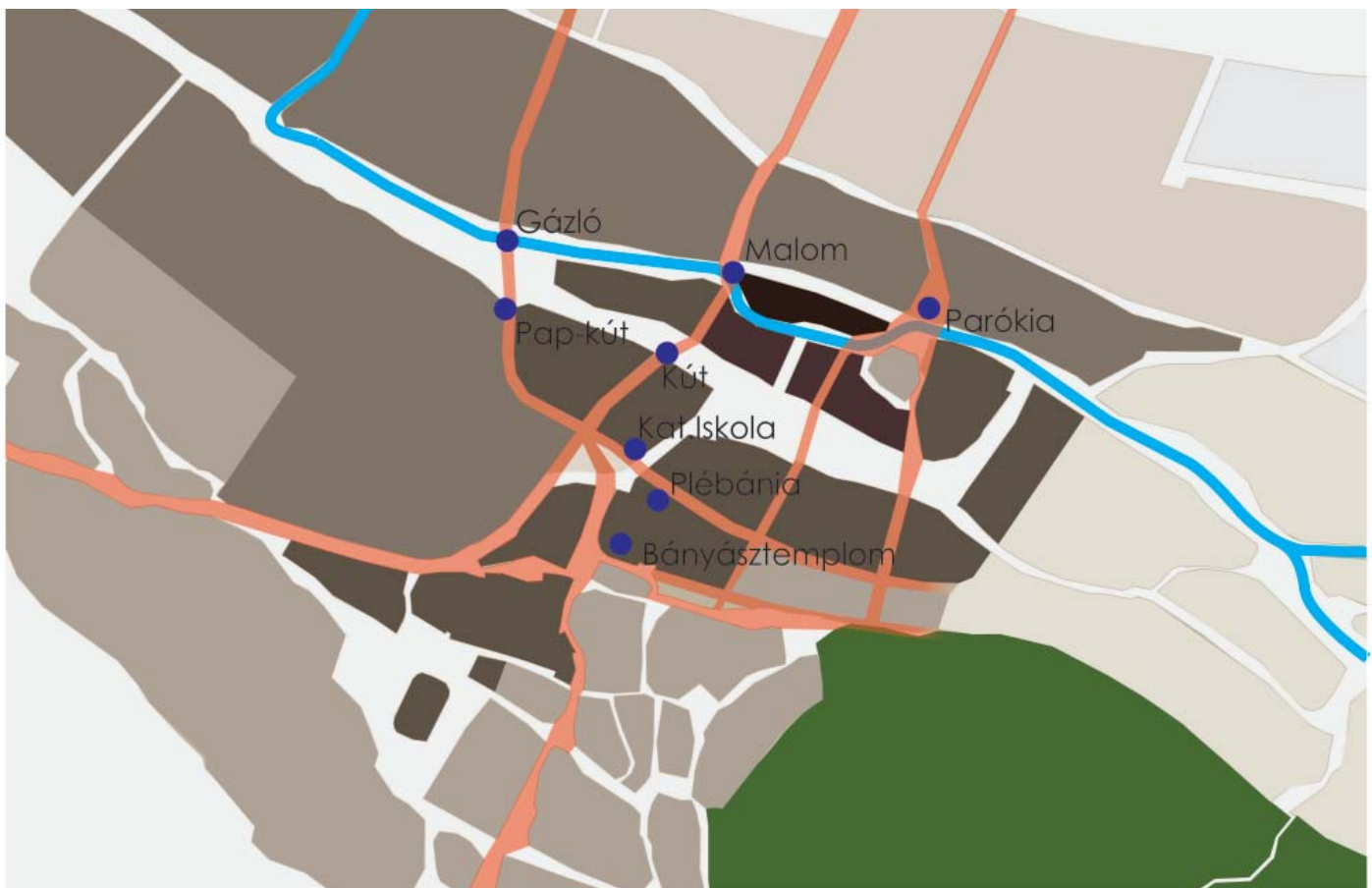
A XIV-XV. században Nagyörzsöny igen neves bortermelő településsé vált, a török korra a szőlőtermesztés jelentősége teljesen átvette a bányászatét. 1570-ben Nagyörzsöny volt az Esztergomi járás 370 településének legnagyobb bortermelő vidéke. A fejlett szőlőkultúrát is valószínűsíthetően a németek hozták a területre. Az itteni bort főként Budára és Selmecbányára szállították. Ugyanekkor, bár a nemesfémányák kimerültek, Börzsönynek nem okozott gondot a két helyre való adózás, tehető településként tekinthetünk tehát rá. Ebben közrejátszhatott az is, hogy a hosszú telkek megosztásával két oldalról is lehetett adót szedni (két ott lévő ház után), illetve olyan is előfordult, hogy a szekérutak két oldalán ugyanannak a családnak voltak telkei.

Nagyörzsöny a XVIII-XIX. században a környék egyik legjelentősebb települése volt.

Nagyörzsöny telekrendszerében és utcahálózatában ma is felfedezhető az egykori település jellege. A Főteret övező 30-40 méter hosszú keskeny telkek mögött egykor szekérutak húzódtak az áruszállítás megkönnyítése céljából, amelyek egy része mára összeépült a szomszédos telekkel, más része utcaként funkcionál. A mai utcafrontoktól 30-40 méterrel beljebb, szabályos ritmusban fellelhető az egykor logikus kapcsolatok maradványa, például a Pap kutat az iskola előtti egykori téren át a Hunyadi tér déli telkeinek szekérútjaival összekötő utcácska, vagy az Evangélikus templomot két oldaltól megkerülő egykori utak csatlakozása a szekérútba, a főtéren vélhetően 5-6 házanként ismétlődő „átmenő” telkeken keresztül. Ez a két út a parókiát kötötte össze a főtértől délre eső épületekkel.

» A római katolikus templom
 » Az egykori és a mai településszerkezet, Nagyörzsöny fejlődéstörténete

A XIX. század végétől Nagybörzsöny fénye kissé megkopott. A jobbágyfelszabadítás csak 1875-re érte el a területet, a szabad gazdálkodás azonban a filoxéra járvány miatt nem tarthatott sokáig. Az újratelepített szőlők már nem adtak olyan jó minőségű bort, mint a török időkben. Sokan ekkor választották inkább az erdőgazdálkodást vagy az ipart, mások pedig elvándoroltak Nagybörzsönyből.

A trianoni döntés után az Ipolytság határvidékké vált, amely nagyban hozzájárult a hasonló peremterületek hanyatlásához.

A II. világháború után a németajkú vagy német eredetű településeket „bűnösöknek” kiáltották ki, a kitelepített németek helyére cseh és szlovák területekről magyarokat telepítettek.

Az újabb fellendülést az 1960-70-es évek hozták el Nagybörzsöny számára, amikor felértékelődött a természet szeretete. Az egyedülálló szépségű tájban való kirándulások, a kisvasút és a hétvégi házak megjelenése újra a figyelem középpontjába állították a Dunakanyart és vele együtt a Börzsöny kis településeit. Így jöttek létre Nagybörzsöny legfiatalabb lakóterületei is az északkeleti településrészen.

A bájos börzsönyi falu ma számos olyan élményt és értéket nyújt a látogatónak és az ide költözni vágyónak, amely képes feleleveníteni az egykori jelentőség csillogását és hagyományait.

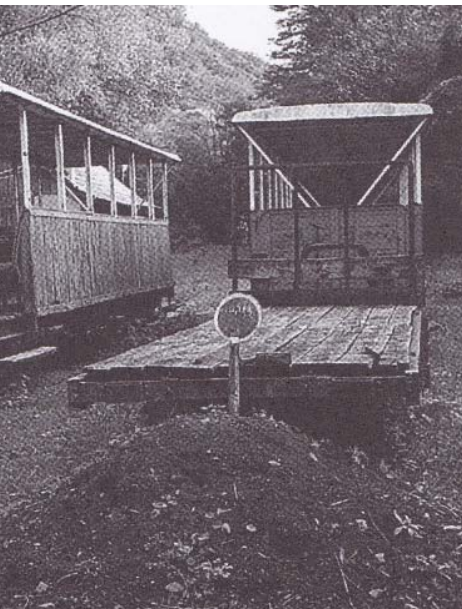
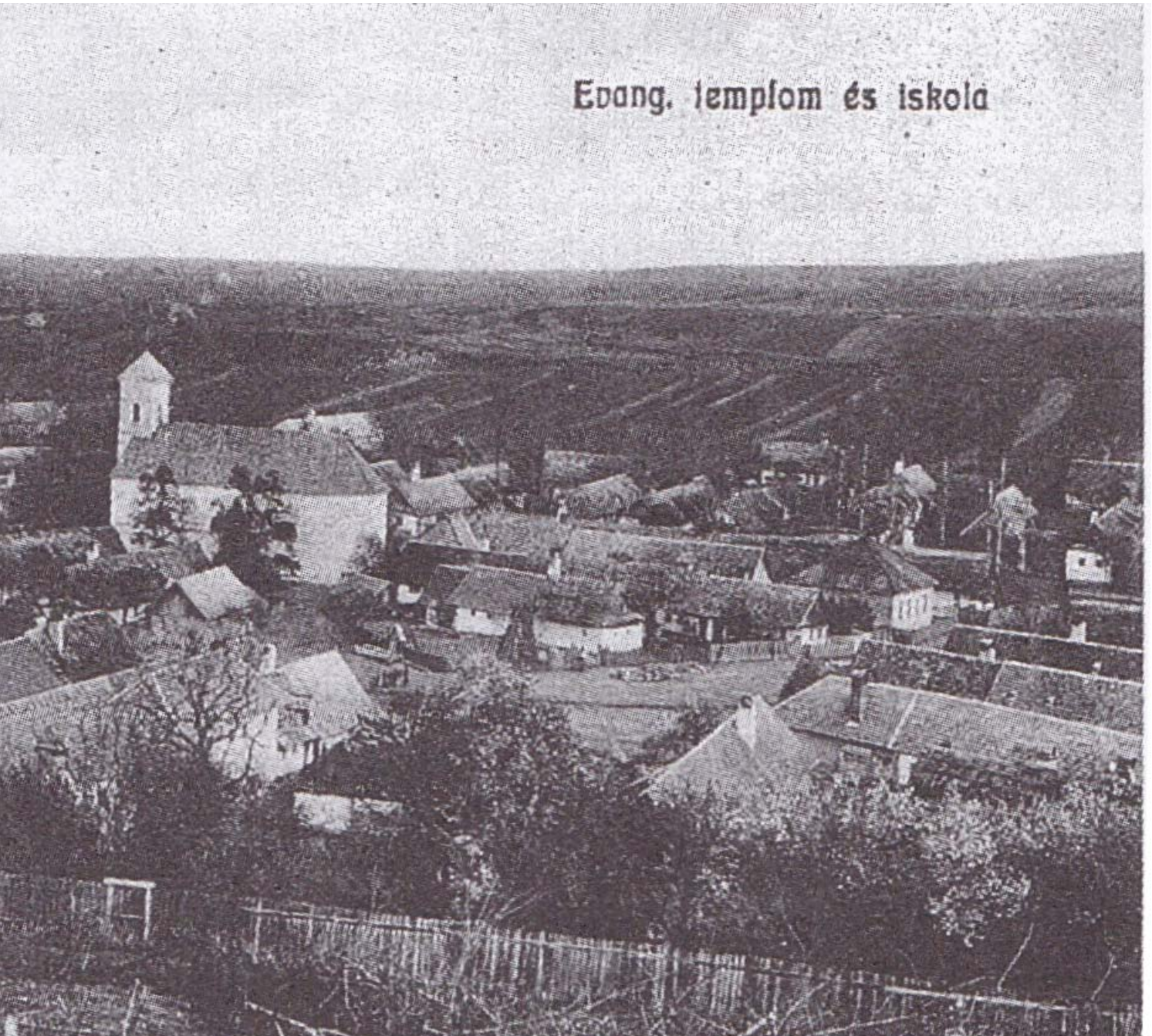
- » Pincesor az út mentén
- » Az Antal-féle vízimalom és a patak partján álló malom
- » A római katolikus plébánia
- » Főutca 1913-ban

- » Nagybörzsöny 1910-ben
- » Evangélikus templom
- » A börzsönyi kisvasút végállomása
- » Hétvégi háznak felújított lakóház

Evang. templom és iskola

ÖRÖKSÉGÜNK

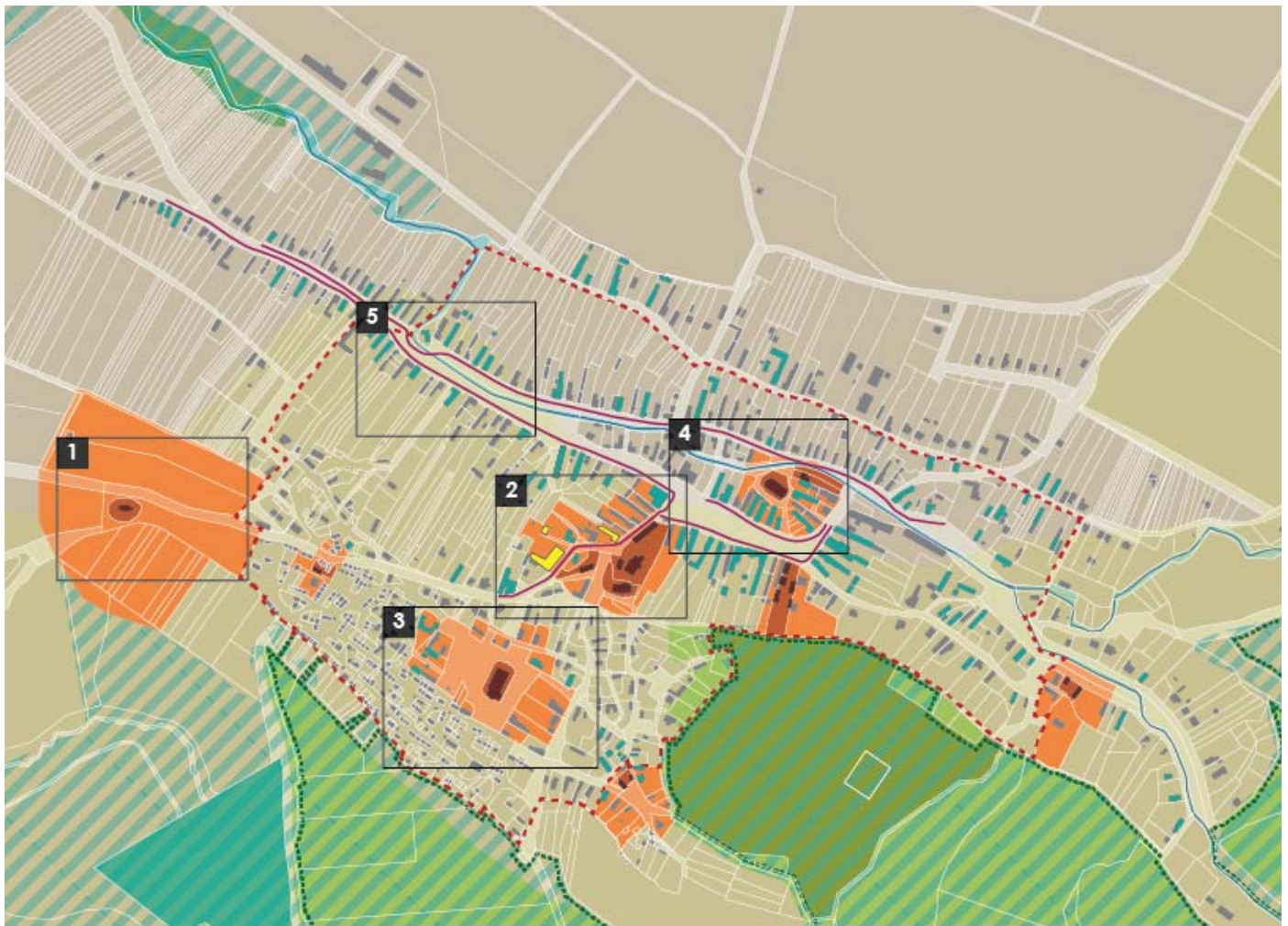
A településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

Nagybörzsöny fordultatos történelmének és változatos nemzetiségi összetételének köszönhetően egyedülállóan színes és értékes épített örökséggel rendelkezik. Számtalan védendő utcaképe és a tradicionális életmódot tükröző lakóépületek mellett több, országos szinten is kiemelkedő, unikális műemlékkel tűnik ki a hazai falvak közül.

A község területén országos védelem alatt álló 18 db műemlék, az ezekhez tartozó műemléki környezetek, 5 db nyilvántartott műemléki érték, valamint 35 db nyilvántartott régészeti lelőhely található. Táj és természetvédelmi szempontú kijelölés alatt álló területek is találhatóak a településen, melyek: országos jelentőségű védett természeti terület (a Duna-Ipoly Nemzeti Park), európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek (Natura 2000 területek), a Börzsöny elnevezésű és Ipoly-völgy elnevezésű kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területek, a Börzsöny és Visegrádi-hegység elnevezésű különleges madárvédelmi terület, védett természeti emlékek (földvárak), országos ökológiai hálózat övezete valamint tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek övezete.

Ezek közül településképi szempontból a legfontosabb a falu határában, az Ipoly völgye felé vezető főút mentén egy dombtetőn álló Szent István templom.

» Nagybörzsöny védett értékeinek elhelyezkedése

Művi értékvédelem

- Műemlék
- Műemlék telke
- Műemléki környezet

Helyi értékvédelem

- Helyi védelem alatt álló épület
- Helyi értékvédelmi terület
- Utcaképi védelem
- Egyéb védelemre méltó épület

Táj- és természetvédelem

- Nemzeti Park határa
- Országos ökológiai hálózat - ökológiai folyosó övezete
- Országos ökológiai hálózat - magterület övezete
- Országos ökológiai hálózat - puffertérület övezete
- Natura 2000 terület

Egyedi értékek

- Horgásztó
- Pánholc-hegy
- Alaptérképi elemek**
- Egyéb épület
- Patak
- Telekhatár

Szent István templom (1)

A XIII. század elején, tipikus Árpád-kori román stílusban épült egyhajós, egyszerű tömegformálású templom szentélye a korabeli hagyományoknak megfelelően pontosan keleti irányba tájolt.

Mivel a XII. században betelepülő németeknek nem volt szokása magyar szentek nevét megtartani templomok esetében, arra következtethetünk, hogy a Szent István templom még a magyarok számára épült. A külponos elhelyezkedést első királyunk rendelkezése indokolhatta (minden tíz falu építsen egy templomot), a ma is látható épület egykor legalább három közeli település súlypontjában helyezkedett el (Nagybörzsöny, Ganád, Kürt), ezek közül napjainkra az utóbbi kettő már nem létezik.

A barnásvörös trachitból épült zömök épületet néhány évtized múltán már négyzetes toronnyal bővítették, amelyet igényes kialakítású román ikerablakok törnek át.

Különlegessége a szentély ívsoros, fűrészfogas párkánya alatt található tizennyolc faragott szakállas férffej dombormúve.

A templomot szabálytalan kövekből épült, több helyen külső támpillérekkel megtámasztott körítőfal övezi, amely feltehetően már a XV. századtól kezdve óvja a hívek áldozatos munkájával felépített kis ékszerdobozt.

- » *Nagybörzsöny jelképe, a Szent István templom*
- » *A templom kis méretű, de látványos belső tere*
- » *Az ikerablakokkal díszített románkori torony már messziről jelzi a község határát*
- » *A Szent István templom és szabálytalan körítőfala*

Bányásztemplom (2)

Az egykoron a nyugati hospesek körében népszerű, a vándorok és kalmárok védőszentjének számító Szent Miklós tiszteletére szentelt templom a Szent István templommal egy időben, a XIII. század folyamán épült, feltehetően Nagybörzsöny német lakói számára.

A XV-XVI. század fordulóján - követve a hívek létszámának emelkedését, amely a magyarok némettségbe történő beolvadásából fakadt - az akkor korszerűnek számító gótikus stílusban építették át apszisát a nyolcszög három oldalával záródóvá és bővítették hajóját is. Ekkor kapta a szentély díszes, festett csillagboltozatát, csúcsíves, mérműves ablakait és külső támpilléreit is.

A domboldalban elhelyezkedő épület mellett áll a tornácos, terepszintbe süllyesztett barokk plébánia, valamint egy fa harangláb, melyek területi műemléki védelem alatt állnak és igen festői épületegyüttest alkotnak a hófehérre meszelt templommal.

Szent Miklós templom (3)

A török pusztítás utáni betelepítések új, katolikus német népesség megjelenésével jártak a korábban protestáns faluban, amely az ellenreformációs törekvések jegyében a katolikus hívek létszámának erőteljes növekedését eredményezte. Így a korábbi templomok már kicsinek bizonyultak, a XVIII. század végére szükségessé vált egy új, nagyobb templom építése. 1782-ben indult meg az építkezés, a munkálatokat a kezdetektől támogató esztergomi érsek végül hat év után, 1788-ban szentelte fel a nagyméretű barokk épületet, amely átvette a Bányásztemplom védőszentjének, Szent Miklósnak a nevét is.

Az új templom már nem kelet-nyugati tengelyű, hanem nagyjából észak-déli tájolású. Északi, bejárati homlokzatán nagyméretű tornyot találunk.

A későbarokk stílusú egyhajós templom belső tere kimondottan nagyvonalú és világos, négy csehsüveg boltozattal fedett. A szentélyben a copf stílusú oltár felett látható a XVIII. század végéről származó oltárkép, mely Szent Miklós apoteózisát (megdicsőülését) ábrázolja.

- » A Bányásztemplom homlokzata is jelzi építési idejét, csúcsíves kapuzata a gótika találmánya
- » A középkor végén kibővített szentély gótikus, csúcsíves ablaka
- » A Bányásztemplom, a plébánia és a hozzá tartozó gazdasági épület festői együttese
- » A Szent Miklós templom átlátható és világos, a klasszicizmust előre vetítő későbarokk belső tere
- » A nagy homlokzati tornyos barokk Szent Miklós templom már nem követi a középkori tájolási szabályokat

Evangelikus templom (4)

Településszerkezeti és építészeti értelemben is igazi unikum a Hunyadi tér mögött található evangélikus templom. A XVIII. század folyamán nem csak a katolikus hívek létszáma emelkedett, a németek körében újra népszerű lutheránus tanok ismét sok követőre találtak. Korábbi egyházukat azonban, a Bányásztemplomot a Rákóczi-szabadságharcot követően végleg elvesztették.

Csak II. József türelmi rendelete után, 1782 és 1784 között építhették fel fatemplomukat, amely a törvénynek megfelelően nem kerülhetett utcafrontra, így beljebb, a hívek által birtokolt telkek végében kapott helyet.

A településközpontot 1844-ben elpusztító tűzvésznek ez a faépület is áldozatul esett, ennek helyén 1847-ben kezdték meg az új, kőből és téglából falazott klasszicista templom építését, melyet 1852-ben szenteltek fel. Az épület dísztelen, egyszerű külseje után a nagyvonalú, dongaboltozatos, csarnokszerű belső igazi meglepetés. A nyugatról nyíló főbejárat felett János evangéliumából származó rész olvasható:

Gott ist die Liebe (= Isten a szeretet).

- » A falusi látképből kiemelkedő evangélikus templom
- » A házak által körülzárt klasszicista stílusú evangélikus templom
- » Az evangélikus templom homlokzati tornya, az egyszerű külső nagyvonalú belső teret rejt

Antal-féle vízimalom (4)

Az evangélikus templom tövében található műemlék funkcióját tekintve hosszú múltra nyúlik vissza, a Börzsöny-patakon évszázados hagyományai vannak a vízimalmoknak. A teljes épségben fennmaradt Antal-féle malmot vízvezető árkaival együtt az 1847. évi nagy tűzvész után építették, 1851-ben készült el.

A hosszú, nyeregtetős malomépülethez a meghajtást biztosító vizet a patakon kb. 200 méterrel feljebb épített duzzasztógáttól egy keskeny csatornán vezették. A malomrész kétszintes: a hosszanti épület síkjából kiugró nyeregtető védi az alsó szinten lévő vízikereket és a hozzá kapcsolódó erőátviteli művet. A mélyen elhelyezett malomkerék felülcsapó, azaz a víz felülről zúdul a lapátokra, így nagyobb meghajtó erőt jelent, mint az alulcsapó megoldás esetében. A víz az épület alatti alagúton, majd egy rövid árokszakaszon át tér vissza a patakba.

A kerék feletti szinten, lényegében a földszinten található a daráló, a hengerszék és a tisztítóberendezések. A malomszerkezet mai hengerszékei az 1930-as években kerültek beépítésre. Az Antal-féle malmot inkább csak a falubeliek használták. Az aratás és cséplés után nyáron és kora ősszel éjjel-nappal folyamatosan üzemelt, így napi 12-16 mázsa búzát őrlhetett meg.

A Bánya-gazda háza - Tájház (2)

A Bányásztemplom szomszédságában, az utca túloldalán található a XVII. században épült, négy helyiségből álló ódon lakóház. A tisztaszobára, szabad kéményes konyhára, hátsó szobára és kamrára tagolódó épület alatt nagyméretű pince található, amely még őrzi az egykor híres nagybörzsönyi szőlőgazdálkodás emlékét.

- » A műemléki védettségű vízimalom
- » Az Antal-féle vízimalom csatornája
- » Hagyományos XVII. századi nagybörzsönyi parasztház, a műemléki védelem alatt álló Bánya-gazda háza

További műemlékek, védett lakóházak és épületegyüttesek, utcaképek, műemléki területek

A csodálatos faluképpel rendelkező Nagybörzsönyben a fenti, országos jelentőségű egyedi műemlékek mellett további védett épületeket, együtteseket, értékes utcaképeket és műemléki területeket egyaránt találunk.

A falusi környezetben szokatlanul szabályos formájú és egységes térfalakkal rendelkező Hunyadi tér mellett a Rákóczi és Kossuth utcák egyes szakaszai is területi védelem alatt állnak. Továbbá az egykori iskola, a könyvtár, valamint a Petőfi és Völgy utcák meghatározott épületei is a védett értékeket gyarapítják.

Különleges műemléki területnek számít Kisirtáspusztá, amely Nagybörzsöny belterületétől távol, a Börzsöny erdei közt bújjik meg, az épített értéknek számító kisvasút mentén. Jogilag nem védett, azonban unikális értéket jelent a falu egyedi településszerkezete (angertér, szekérutak), valamint a történeti lakóépületeken alkalmazott tetőformák, homlokzat-kialakítások, ajtók és ablakok, tornácok. Kiemelten fontosak a szokatlan és egyedi ún. halottasajtók.

» Hagyományos nagybörzsönyi utcakép
» Igazán unikális építészeti jellegzetesség a Nagybörzsöny-szerte előforduló díszes halottasajtó

Ezek mellett számtalan egyedi tájértéket is találunk a falu területén, ezek három helyen, a temetőben, a pincesoron és a Hunyadi tér körül csoportosulnak. Ide tartoznak például a keresztek, mint amilyen a Szent Miklós templom mellett álló, alacsony kerítéssel körülvett, talpuzaton álló kőkereszt is, vagy a pincék lejáratai, az udvarokban sokfelé előforduló fa kerekcsutak, a Hunyadi tér háborús emlékművei és a falu határában található bronzkori földvárak is.

Védelem alatt nem áll, de izgalmas építészeti elem a falu másik megmaradt (egykori községi) malmavv, amely az Antal-féle vízimalomtól délre, a Rákóczi utcán helyezkedik el. A XX. század elején épült L-alakú épület furcsa helyzetben, az utcavonalból kilépve és elfordulva, a patak kanyarulatát követve helyezkedik el. Az Ipoly környékén majd minden falunak volt egy vagy több malma, így például az Ipolyon Ipolykiskeszinek, Szalkának, Letkésnek, Ipolydamásznak, Vámosmikolának és Ipolyszakállosnak is. Több malom működött a Börzsöny-patakon Nagybörzsönyben és Vámosmikolán, az Orzsán-patakon Perócsényben és a torkolat közelében, a Kemence-patakon Kemencén és Bernecebarátiban, valamint a Damásdi-patakon Márianosztrán és Szobon. Ebből is látható, hogy a patakmalomok a környék jellemző és unikális épített elemei.

Táji- és természeti örökség

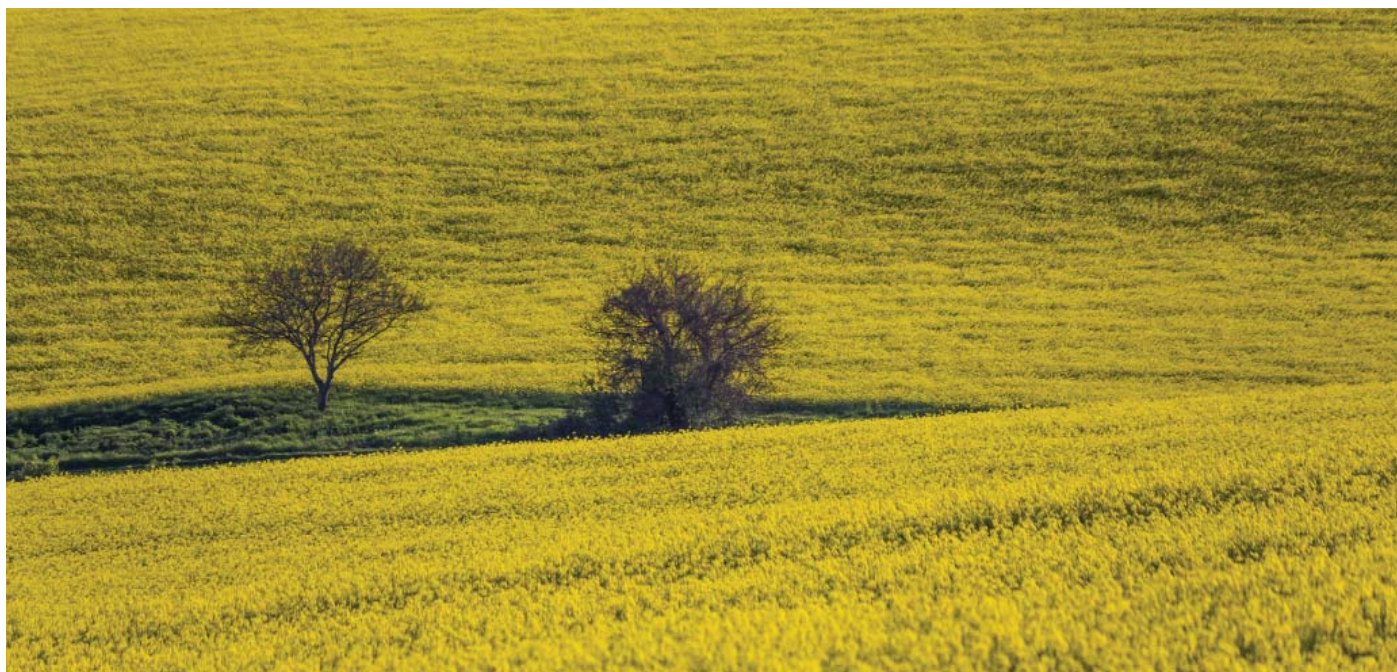
Nagybörzsöny csodálatos erdei környezetben helyezkedik el, így a faluban és környékén számtalan kivételes táji- és természeti érték található. A Börzsönyt is magába foglaló Duna-Ipoly Nemzeti Park mint az Országos Ökológiai Hálózat magterülete fokozottan védett, országos jelentőségű természeti érték. A nagybörzsönyi patakok ökológiai folyosót jelentenek, a hálózat pufferterületei, a Nemzeti Park és a Natura2000-es és egyéb védett természeti területek a település jelentős részét lefedik.

Egyedi tájképi értéket jelent a Farkasvölgyi-patak felduzzasztásával létrejött mesterséges horgásztó a falutól délre eső völgyben. Védendő táji és természeti értéket jelent a Nagybörzsönyt az Ipoly-völgyével összekötő főút mentén található fasor és mezővédő erdősáv is. Tavasszal csodálatos sárga virágtengert alkotnak a Börzsöny és a folyó között húzódó szántók repceföldjei, az azokat időnként megszakító gyümölcsösök pedig üde változatosságot jelentenek.

Egyedileg nem védett, de a Nemzeti Park részeként nyilvántartott, a falutól délre emelkedő Pánholc-hegy egykor őshonos gyeptársulásokkal borított területének egy jelentős részén ma telepített idegenhonos fenyőerdő található.

» *Fakerítéssel övezett kőkereszt a Szent Miklós templom mellett*

» *Tavasszal csodálatos sárga virágmezőbe borulnak a község környékén elterülő repceföldek*

» *Nagybörzsöny melletti rét, háttérben a Börzsöny erdős vonulatai*

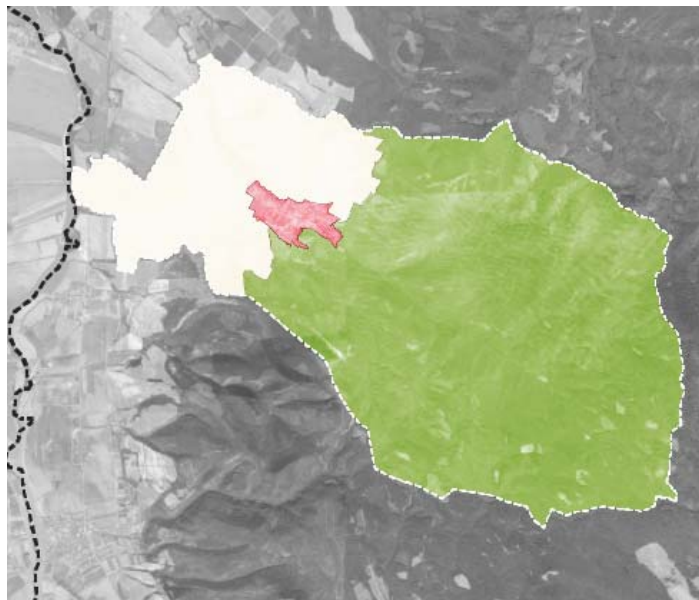

KARAKTEREK

Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter

Nagyborzsöny településképét a Börzsöny és a hegylábíig húzódó mezőgazdasági területei nagy mértékben befolyásolják, mely a közigazgatási határon belül megoszoló kül- és belterület arányában is megmutatkozik. A település fekvésének jellegzetessége ugyanis, hogy a mezőgazdasági- és erdőterületekkel tarkított külterülete nagyságrendekkel nagyobb, mint a beépült belterülete. Ebből kifolyólag a településkarakter meghatározása során e két domináns és karakteres táji elemet is figyelembe vettük, és a beépült területektől eltérő módon, külön karaktereként (6a és 6b karakter területek) vizsgáljuk őket. A település táji arculatát nagy mértékben meghatározzák Nagyborzsöny vízfolyásai is, három patak és egy duzzasztott tó: a településmagot kettészelő Börzsöny-patak, az előbbibe torkolló Hosszúvölgyi-patak, illetve a déli településhatár mentén húzódó Cserge-patak és halastava. A patakok mellett karakteres vonalas természeti elemként jelenik meg az Ipoly-folyó, mely a természetes országhatár mellett rövid szakaszon Nagyborzsöny település nyugati határpereme is egyben.

■ Beépített jellegű települési terület	Országhatár
■ Táji környezet - erdőterület	Nagyborzsöny közigazgatási határa
■ Táji környezet - mezőgazdasági terület	

» *Meghatározó területek lehatárolása - karaktertérkép*

A változatos táji környezetnek köszönhetően a közigazgatási területen belül hat eltérő karakterű terület különböztethető meg, melyekből a beépített területen öt, táji területen pedig az előzőekben említett két karakterterület található. A beépített terület meghatározó településképi területei a beépülés módját, illetve időrendjét követve kerültek lehatárolásra.

- » *Történelmi településközpont háttérben a körülépített evangélikus templommal*
- » *Történelmi lakóterület Börzsöny-patak menti utcaképe*
- » *Pincsesori utcakép fehér oromfalas épületei*
- » *Halmazos hegylábi lakóterületek jellegzetes, egységes utcaképe*
- » *Hegyalja utca újonnan beépült többtraktusos épületei*

Első karakterterületként a település magját alkotó történeti településközpont került lehatárolásra. A területet egységes fésűs-oldalhatáros beépítés jellemzi hosszázás parasztházakkal, széles, tölcseresen bővülő közterületekkel, valamint a településszövetbe különleges módon, szervesen ékelődő evangélikus templommal. Ehhez a területhez tartoznak a település legfontosabb intézményei is, mint például a Polgármesteri Hivatal, a Művelődési ház vagy a Bányásztemplom.

A második csoportot a településmaghoz kapcsolódó hosszúházas, hosszú, keskeny telkes történeti lakóterület képezi, amely a történelem során a patakkaal párhuzamosan haladó utcák mentén jött létre. A területet zömében fésűs, oldalhatáron álló, tornácos parasztházak alkotják, melyek egységes, harmonikus utcaképet hoznak létre.

A település harmadik karakterterülete messziről felismerhető a domboldalba halmazosan telepített kis léptékű egységeiről. Ez a terület az előzőekhez hasonló történelmi jelentőséggel bír, egyedi karakterű pincesor, amely a település délnyugati részén található. A kedvező kilátással és látvánnyal párosuló hely karakterjegyeit az épületek léptéke, anyaghasználata (fehérre meszelt falak), tetőformája adja.

A negyedik karakterterületet a Pánholc-hegy lábához simuló halmazos tömbszerkezetű lakóterületek alkotják. A falu ezen területeit lejtős, illetve a szintvonalakra, a terepre illeszkedő szabálytalan utcahálózat jellemzi. A terület egység épületállományát itt hosszázás, oldalhatáron álló parasztházak alkotják, ám a szabálytalan utcahálózat és a halmazos telekstruktúra miatt a településképet eltér a patak völgy menti egységtől.

Az ötödik és egyben utolsó karakterterületet az átalakuló, új településrész alkotja. A legfiatalabb településrész az északi mezőgazdasági területekhez simulva helyezkedik el, kedvező táji-települési átmenetet képezve a domborzattal, igen kedvező kilátással a falura északi irányból. A terület építészeti világa heterogén, a hagyományos fésűs beépítésű parasztházak mellett gyakran előfordulnak az ún. „Kádár-kockák”, emellett önálló szigetet alkotnak az 1960-as években épült intézmények, továbbá jellemzőek az 1980-as években épült többszintes családi házak is.

» Beépített jellegű települési területek karaktertérképe

Történeti településközpont

A településközpont a Rákóczi út, Petőfi utca, József Attila utca és a falu fő tere, a Hunyadi tér mentén helyezkedik el. Vegyesen jellemzőek rá a hosszú, illetve rövidebb telkek. Utóbbiak mérete elaprózódás, régi, mára megszűnt utcák vagy a természeti adottságok – Börzsöny-patak – hatására jött létre.

Helyszín

A település intézményei közül a Polgármesteri Hivatal és a posta a Hunyadi tér, a Művelődési Ház, az egykori általános iskola, orvosi rendelő és lakás pedig a Petőfi utcában kapott helyet.

A karakter részét képezik helyi vagy műemléki védetségű lakóépületek, de további jelentősebb középületek is itt találhatóak: az Evangélikus templom, a Bányásztemplom és plébánia, valamint a Vízialom.

Beépítés

A Rákóczi út és a Hunyadi tér északi oldalán elhelyezkedő telkek a környező utcák és a Börzsöny-patak, illetve az Evangélikus templom közé ékelődtek, így viszonylag rövidek. A beépítést jellemzően hosszúházak alkotják, melyek a telkek nyugati oldalára települtek. Az épületek és kerítések egységes vonalát néhol előkertek törik meg.

A fő tér déli és keleti oldalát hosszú telkek övezik, amelyek egykoron átmenő telkeként működtek és a déli végükben futó kiszolgáló útig (szekérútig) tartottak. Itt is főként hosszúházak találhatóak, amelyek több helyen hajlított házakká fejlődtek egy utcafronti vagy egy belső, udvari szárnyal bővülve. Szintén oldalhatáron álló beépítés jellemzi a tömböt, de az épületek váltakozva helyezkednek el a keleti és a nyugati telekhatáron.

A délnyugati tömb telkei folyamatosan elaprózódtak, inkább halmazos telkeként írhatóak le. Az északi telekhatárra telepített, oldalhatáron álló beépítést hosszú- és hajlított házak képezik, amelyek közül az utóbbiak általában intézményi funkciójúak. A Petőfi utca mentén a telkek oldalsó határa nem merőleges az utca vonalára, így az épületek előtt kisebb szabálytalan előkertek jöttek létre.

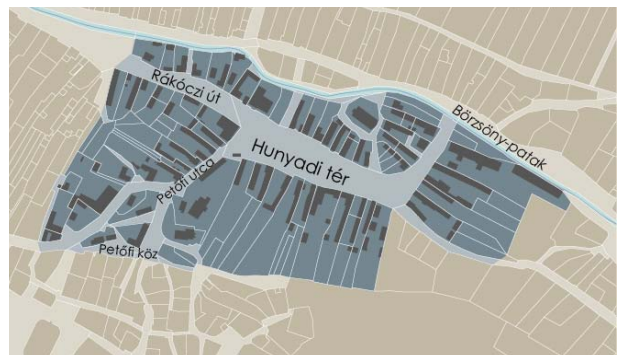
Közterületek

A Petőfi utca a falu bevezető útjaként szolgál, így kétirányú. Gyalogos közlekedésre az egyik oldalon van lehetőség, a túloldalon közterületi zöldfelület (sövény) és közmű sáv található.

A Hunyadi tér szélesebb keresztmetszetében a forgalmi sávok egy fásított emlékműparkkal vannak elválasztva. A tér déli oldalán a házak előtt járda, majd egy szélesebb zöldsáv – benne nyílt árok – található, amelyet a fő tér keleti irányú forgalmi sávja követ. A sort a parkosított terület sövénye és fasora zárja.

A Rákóczi út széles és nagyjából szimmetrikus keresztmetszettel rendelkezik. A forgalmi sávokat mindkét oldalról zöldsáv övezi nyílt árkokkal, közmű- és gyalogos sávval.

- » A Hunyadi tér déli oldalának beépítése
- » A Rákóczi út lakóházai
- » Hunyadi tér térfala háttérben az evangélikus templommal

Építészet

A településközpontban szinte az összes épületre jellemző, hogy földszintes, elvéve található csak egy-egy tetőtér beépítéssel rendelkező ház.

Az épületek jellemző formája a hosszúház oszlopsoros tornáccal, amely az utcafronton falban végződik. A tornácok további változatai, melyek megfigyelhetők a területen: a tornác beépítésével bővített épület, a hajlított ház és az olyan átépített épületek, amelyeknél az utca felőli tag inkább kockaházra hasonlít. A melléképületeket általában a hátsókert felé, a főépület vonalát folytatva, vagy a hátsókert végében merőlegesen befordítva, kisebb tömeggel alakították ki.

Az épületek mindegyike magastetős. Az egytraktusos házak tetőgerince merőleges az utcára, az utca felé két traktussal rendelkező épületek esetében a beforduló szárny tetőgerince párhuzamos azzal. A tetők legtöbbször konyban vagy csonka konyban végződnek, de előfordul az oromfalas kialakítás is.

A terület legjellemzőbb épülettípusa a hosszúház, ezek legjellegzetesebb homlokzati eleme pedig az ún. halottasajtó. Korábban csak temetések alkalmából használták, mára azonban átalakult a szerepe: abban az esetben, ha a tornácot beépítették, bejárati ajtóként funkcionál (ilyenkor lépcső is kiegészíti), ritkábban pedig előfordul, hogy az ajtót is befalazzák ablakká alakították át.

Az utca felőli homlokzaton hagyományosan két ablak található, melyek álló téglalap alakúak és keresztosztásúak.

A homlokzat kialakítását meghatározza a tető formája: a csonka kony vagy az oromfal esetében padlásbevilágító vagy más néven „istenszem” látható a házak utcafrontján. Tetőfelépítmények – a tetőtér hiányában – nem jellemzőek, legfeljebb néhány épületen látni hagyományos szénabedobót az udvari homlokzat oldalán.

A terület karakterét, az épített elemeken kívül meghatározzák az épületeken és az egyes felületeken alkalmazott színek és anyagok. A történeti településközpontban döntő többségben a fehér, tört fehér, sárga és barna színek árnyalataival találkozhatunk, de ritkábban - főként kerítéseken - előfordulnak zöldes árnyalatok is.

A használt anyagok közül jellemző a terméskő, amely az épületek és kerítések lábuzatánál, oszlopainál fordul elő. Az oromfalakra jellemző burkolat a fa, számos esetben a kerítéseken köszön vissza ennek az anyaga. A tetők hagyományos anyaga a különböző kialakítású cserép.

- » Hunyadi tér házai
- » Petőfi utcai beépítés
- » A Bánya-gazda háza

A hosszúházak telkei általában déli vagy keleti oldala - a telkek fekvésének függvényében - kertként funkcionálnak.

Az első rész, a tiszta udvar inkább díszkert szerepét tölti be, de gyakran részét képezi a kocsibeálló. Fedett gépkocsi tárolót ritkán látni. A kert az utca felől gyalogos bejárón keresztül közvetlenül megközelíthető, a főépülettel pedig a tornácon keresztül áll kapcsolatban. A telkek hátsó részét már mezőgazdasági célokra, haszonkertként alkalmazzák, egyes esetekben állattartás is előfordul.

A növényzetet egyre több helyen dísznövények alkotják, de sokféle előfordulnak még a gyümölcsstermő fák, kisebb-nagyobb szőlőlugások, akár a díszkerti részen is.

Az épületek utca felőli megjelenésének részét képezi a hozzájuk tartozó kerítés kialakítása is. Nagyörzsöny központi részén a faléces kerítések a legelterjedtebbek, ez a leginkább hagyományosnak nevezhető típus. Vannak lábazat nélküli vagy lábazatos kerítések, utóbbi alapját betonból vagy kőből készítették. A kerítésmezőket fa, kő vagy beton anyagú oszlopok tagolják, maguk a mezők pedig különböző szélességű és kialakítású lécekből, ritkábban deszkákból állnak. Gyakori továbbá a táblás, fémhálós kialakítás, melyhez rendszeresen kő vagy beton lábazatot készítettek. A kerítésmezők jellemzően kisebb díszekkel vannak dekorálva a táblák tetején.

A legegyszerűbb kialakítása a fém pálcás kerítéseknek van, melyek beton lábazattal rendelkeznek, de az épített oszlop mint szerkezeti elem nem jellemző rájuk.

További jellemző kerti elem a kerek kút.

- » Hunyafi tér térfala
- » Petőfi utcai épület
- » A plébánia kertje
- » Hunyadi tér menti házak oldalkertjei

Történeti lakóterület

A közel 22 hektárnyi terület kialakulását és beépítését tekintve szoros kapcsolatban áll a településközponti területekkel. Karakterét jelentősen meghatározza a Börzsöny-patak medre, valamint az amellet kialakult utchálózat és telekstruktúra. A falusias környezet kiemelt értéke a közterületeken megjelenő zöldfelületek gazdag világa.

Helyszín

Nagybörzsöny belterületének történelmi jelentőségű településrésze a településmagtól észak-nyugati irányban fekszik. A terület nyugati és északi határain általános és kertes mezőgazdasági területek állnak, keletről Nagybörzsöny belterületének átalakuló, új településrésze és a történeti településközpont, délről pedig a pincesor veszi körül. A területet kettészeli a Börzsöny-patak, mely egy családi házzá átalakított malomépület mellett kanyarodik észak felé, így hagyva el a települést.

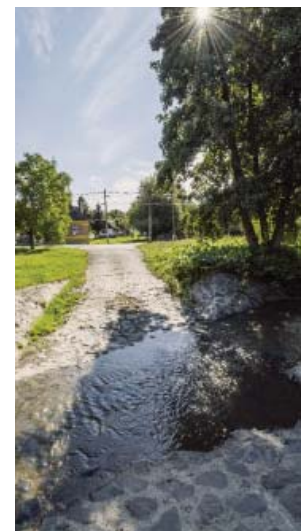
Beépítés

A Kossuth utca és a Rákóczi utca egy időben alakult ki, a beépítés a Rákóczi utcán folytatódott tovább. Az 1960-as évektől kezdődően a Rákóczi út mindkét oldalán újabb beépítés keletkezett a mezőgazdasági területek felé haladva, néhol beékelődve a régi parasztházak közé. A lehatárolt területen nagyobb arányban lakóépületek találhatóak, melyek esetenként, a központhoz közel eső területeken helyi termékeket árusító üzletekkel, illetve vendéglátással, szállásadással egészülnek ki. Ezen épületekre jellemző, hogy nem változtatnak jelentős mértékben a hagyományos akóépületek arculatán. A hatvanas években épült házak a korra jellemző ún. „Kádár-kockák”.

A telkek méretéről és struktúrájáról elmondható, hogy a Kossuth utca mentén 10-40 m szélességig váltakozó, strukturált rendben sorakoznak egymás mellé az átmenő telkek, hagyományos fésűs beépítést hozva létre. Az épületek a telk utca felőli oldalán, közvetlenül az utca vonalán fekszenek, tájolásuk az oldalhatárral párhuzamosan történik, a hátsó kert irányában. A Kossuth és a Rákóczi utcák közt kiszélesedő zóldsáv mentén az épületek előkerttel rendelkeznek mindkét oldalon. A Rákóczi utcában jellemzően előkertes, szintén oldalhatáron álló épületek állnak, az utca szűkülő keresztmetszeténél megjelennek az előkert nélküli, utcafrontra kihelyezett épületek.

Közterületek

Az útelágazások mentén kialakult kisebb teresedések jellemzően szűk kiterjedésű szabálytalan tölcserterek. Jelentősebb zöldfelület a Kossuth utca és a Rákóczi utca által közrefogott részen található. Bár a patakon több helyen is át lehet kelni, a Kossuth utca közvetlen szomszédságában haladó Börzsöny-patak és az azt körülvevő zöldfelületek egyfajta határt képeznek. Az aszfalt burkolatú, szűk keresztmetszetű, spontán vezetésű Kossuth utca egyoldali, a tágasabb keresztmetszetű Rákóczi utca egyes szakaszain kétoldali járdával is rendelkezik. Zöldfelületek jellemzően a Kossuth és a Rákóczi utca patak felőli oldalán fasor formájában jelennek meg. A Rákóczi utca külsőbb szakaszán kétoldali növényzav is megjelenik.

- » A területre jellemző lakóépület
- » Patakot kísérő közterületek

Építészet

A városközpont közel eső területek épületei többnyire hagyományos kialakítású egytraktusos parasztházak sorolt helyiségekkel. A távolabb eső, a Rákóczi utca mentén pontszerűen megjelenő kockaházak sok esetben a hátsókert irányában megtoldott kéttraktusos épületek. Mindkét beépítési típusra a horizontális terjeszkedés jellemző. A helyenként többgenerációs házak többtraktusosak, formájukat négyzet vagy téglalap alakú tömegalakítás határozza meg.

A Kossuth és a Rákóczi utcákban a földszintes, esetenként a tornác helyén utólag beépített vagy tetőtérrel kiegészült épületek a meghatározóak.

A hagyományos típus a magastető, 40-45 fokos tetőhajlásszöggel. A tető formájára jellemző típus a nyeregtető kontyolva vagy anélkül, ritka esetben (a kockaházakon) a sátoztető és a manzárd tető.

Az tetőgerincek jellemzően merőlegesen az utca vonalára, de mindkét utcában vannak hajlított házak, melyek az utcafronti oldalon befordulva azzal párhuzamos tetőgerincet hoznak létre.

A felépítmények - hasonlóan a többi településrészhez - négyzetes keresztmetszetű téglalapépítésű, sok esetben beton elemekkel kiegészített kéményekből, valamint számos tetőzeten elhelyezett hírközlő vezetékekből és villámhárítókból állnak.

A hagyományos parasztházak homlokzata a legtöbb esetben oromfalas, amely többnyire két osztott ablakkal és a homlokzaton halottasajtóval vagy ablakkal záródó tornáccal jelenik meg. Az oromfalon egy vagy három szellőzőnyílás, „istenszem” található, amelyet sok esetben fával díszítenek. Ezen homlokzatok legtöbb esetben fehér, szürke, ritkán sárgás-barna árnyalatúra festettek. Számos esetben eltérő színezetet kap a lábazat.

A kockaházak homlokzata többnyire csíkozott díszítésű, jellemzően két, a Kossuth utcában négy ablakkal az utcafront felé. Az összhatást jelentősen befolyásolja a sátor, manzárd és nyeregtetős kialakítás.

Az idők folyamán parasztházakból átépített, ma többgenerációs házak homlokzata a földszinten változó. A bejárat oldalról vagy az utcafronttól érhető el, a főhomlokzaton azonban minden esetben két ablak található. A tetőzete lehet nyereg vagy kontyolt, tetőtér szintjén kisebb loggia vagy erkély található.

- » *Kontyolt nyeregtető*
- » *Családház jellemző terőtér kialakítása*
- » *Manzárd tető*
- » *Vakolt homlokzat terméskő lábazzal, cserép tetőhéjalással*

Az épületek anyaga számos esetben beton vagy vakolt téglá, lábazatuk terméskő burkolatú. A tető ritkán palafedésű, jellemzőbb a tetőcserepes kialakítás, kisebb szellőző nyílásokkal.

A legtöbb esetben a garázsba, kocsibeállóba vezető út emészti fel az oldalkertet, mutatósabb kertrész tehát az elő- és hátsó kertekben alakult ki. A Kossuth utcában a közterületek és az épületek tornácai vannak díszítve egynyári vagy évelő növényekkel.

Nagyobb telkek esetén az oldalkertek is növényzettel vannak díszítve.

A parasztházak egy részénél jellemző a régen kialakított kerti kutak megléte, amelyek sok esetben betonozott vagy falécekkel, faragványokkal díszített formában jelennek meg. Számos helyen találhatóak rönkből épített tároló helyiségek vagy garázsok átalakított melléképületek. Jellemző műtárgy a betonból vagy fából készített virágedény. Ritkán kerti kemencét, madáretetőt, kihelyezett kerti padokat, kutyaházat is lehet találni.

A kertkapu és a gépkocsibejáró szinte minden esetben közvetlen egymás mellett van elhelyezve.

A kerítések a legtöbb esetben lábazattal és kövezett oszlopokkal jelennek meg. A kerítésmezők változatos formákat követve a legtöbb esetben áttörtek, kívülről is betekintést engednek a kertbe. Ez szolgálja a környék jobb átláthatóságát, biztonságot az ott élők számára, nagyobb térérzetet ad és esztétikailag is előnyösebb. A kerítések színvilága többnyire az épületek színvilágához igazodó, jellemzően barna vagy zöld árnyalatú.

- » Hagyományos tornácos lakóház
- » A tornácot kísérő udvar a hagyományos beépítés része
- » A virágzó díszcserje a kert üde színfoltja
- » Eredeti homlokzati kilakaitást őrző, felújított lakóház
- » Magastetők sora
- » Fésűs beépítésű épületek egységes homlokvonal

Pincesor

Nagyborzsöny területének karakteres, elkülönülő része a pincesor. A falunak ezt a részét elsősorban hétvégi házas, illetve üdülőterületként használják, de élnek itt állandó lakosok is, valamint megmaradtak a bortermeléshez köthető funkciók is. A terület építészetében, jellegében egyedi világot képvisel a településen belül.

Helyszín

A pincesor a település nyugati kapujában, a domboldal északi lejtőjén helyezkedik el. Területe a Petőfi utca mentén kezdődik, ahonnan a falu határáig ér el. Nincsenek kiemelt szereppel, hangsúllyal bíró épületei, ugyanakkor a sok kis léptékű prэшáz együtt olyan miliót alkot, mely a pincesort jól felismerhetővé teszi.

Beépítés

A pincesor beépítése halmazos jellegű, ahol valószínűleg előbb emeltek épületeket, a telkeket pedig csak utólagosan határolták le. Ezt bizonyítja az is, hogy a telkek többsége mindmáig nincsen lekerítve a területen, így a házak közötti terek, kertek szabadon átjárhatók, felhasználhatók. Az épületek telepítése szabálytalanul, spontán módon történt, mégis megfigyelhető, hogy a prэшázak többsége a szintvonalakkal párhuzamosan lett elhelyezve a hegyoldalon. Ennek oka vélhetően az lehetett, hogy az építés így igényelte a legkevesebb földmunkát, amely megkönnyítette az építkezést. Ugyanakkor sok olyan prэшáz is található, melyet a szintvonalakra merőlegesen telepítettek tulajdonosaik. A két építési mód váltakozása teszi a pincesor vidékét sokszínűvé. Minden irányból újszerű látvány tárul fel, amelyen keresztül újabb és újabb pontját fedezhetjük fel a helynek.

Bár a terület legfőbb jellemvonása a szabálytalan telepítés, az épületek hasonló kialakításával és a szabálytalanság ismétlődésével a terület megjelenése egységesnek mondható.

Közterületek

A pincesor területének csak kis része van magánterületként lekerítve. Ezek szabálytalan formájúak és egymáshoz lazán kapcsolódnak, így a közöttük lévő szabad tér gazdag közterületi világot eredményez. A pincesor különlegességét, értékét az adja, hogy szabadon járhatunk az épületek közötti térben, amely mindig más arcát mutatja felénk. A közterületek fontos alkotóelemei az utak: ezen a területen jellemzően földutak vezetnek, a gyept a kerekek által kitaposott csapások szakítják meg. A pincék közelében a tulajdonosok által gondozott sövények, kiskertek szépítik a környezetet, az eldugottabb területeken pedig kisebb-nagyobb erdők, ligetek alakultak ki. A hely arculatának gazdagságát a kisebb-nagyobb dombok, támfalak és teraszok váltakozása adja.

- » A pincék közötti szabadterek
- » Átjárható közterületek

Építészet

A pincesor területe saját, markáns építési kultúrával rendelkezik, jól meghatározható helyi jellegzetességekkel. Az épületek jellemzően kis léptékűek. Egy-egy egység csak a hagyományos házi bortermeléshez szükséges helyiségekből áll, így általában nem nagyobb 50 m²-nél. Ugyanakkor jellemző a területre az egységek sorolása, gyakori, hogy három vagy négy egység is egy épületben van elhelyezve. A présházak jellemzően egyforma magasak, a földszinti helyiségeket nyeregtető fedí le. Általában oromfallal épülnek, melyek kialakítása változhat a tetőtér beépítésétől, használatától függően. A deszkázott oromfalak elsősorban a beépítetlen tetőterekre jellemzőek, a tetőteres, jellemzően hétvégi házként vagy családi házként használt épületek általában falazott oromfallal rendelkeznek. A tetőzet kialakítása egységes a pincesoron: általánosan cseréptetős, 35-45 fokos tetőhajlásszöggel épültek a présházak.

A falazatoknál kétféle anyag használata figyelhető meg: leginkább a fehérre meszelt, vakolt vályog, vagy téglafalazat terjedt el, de gyakran előfordulnak rakott kőből épített változatok is.

Változatosak a nyílások kialakításai: az ajtók, ablakok műves szerkezeteivel mindenki egyedivé tudja tenni a saját házát, a saját ízlésének megfelelően. Külön érdekessége a pincesoron a tetőablakok kialakítása, amelyek kiemelkednek a tető vonalából és saját tetőfedéssel rendelkeznek.

- » *Deszkázott oromfalak*
- » *Jellegzetes fehérre meszelt falak*
- » *Sűrű növények között megbújó pince*
- » *Terepszint vonalához és a föld alatti pincerendszerhez illeszkedő beépítés*

A présházakhoz általában külön pincejárók tartoznak, melyek a főépülettel egybeépítve és különálló módon is előfordulnak. A pincejárók változatos kialakításúak lehetnek, a legtöbbször használt építőanyag a kő és a tégl. Általában az ajtók a boltozat íves formáját követik, hegesztett fémrácsból vagy deszkázott fa elemekből készülnek.

Az épületekhez tartozó kertek gyakran nincsenek lekerítve. Ahol kerítést alkalmaznak, ott legtöbbször fa lécezés fordul elő. A kerteket jellemzően dísznövényekkel telepítik, emellett nagy hagyománya van a lugasra felfuttatott szőlőnek.

- » Összezáródó pincék által meghatározott közterület
- » Bejárati kialakítás az épület előtt
- » Terepbe süllyesztett terméskő épület
- » A telkek jellemzően nincsenek lekerítve, a terület szabadon átjárható
- » A lombok közt megbúvó pinceegyüttes medártávlatból
- » Szomszédsági viszonyok rendezését szolgáló sövény

Halmazos hegylábi területek

A Börzsöny lankás hegylábaira felkúszó, a település délkeleti részén található lakóterület spontán épülhetett be az idő folyamán. A kanyargós utcák vonalvezetése a terephez alkalmazkodva hol széles tereket, hol pedig elkeskenyedő hangulatú kis utcákat, gyalogos surranókat hozott létre. A telkek is különféle formájúak, méretűek; rajtuk a többnyire egytraktusos földszintes lakóházak oldalhatáron vagy szabadonállóan helyezkednek el. A változatos alaprajzi formák, valamint a növényzetben gazdag köz- és magánterületek biztosítják a településrész táji illeszkedését.

Helyszín

A Nagybörzsöny délkeleti részén elterülő halmazos hegylábi lakóterületek két területegységet fednek le, melyek folytonosságát a történeti településközponti terület, valamint a beékelődő külterületi erdőterületek szakítják meg. A két halmazos hegylábi terület közti alapvető különbség, hogy az egyik a hegyre felkúszó, míg a másik völgyben fekvő terület, azonban településképi szempontból számos hasonló karakterjegyük miatt mégis egy meghatározó területet alkotnak.

Beépítés

A halmazos hegylábi lakóterületek pincesorhoz közelebbi egységére a terepviszonyokhoz való alkalmazkodás jellemző, mely változatos telek- és tömbstruktúrát eredményez. A különféle telekméretű és -formák ellenére szinte csak oldalhatáros beépítés fordul elő. Az épületállomány tekintetében a hosszúház, nyújtott téglalap alakú alaprajzi épületformák dominálnak.

A terület keleti részét valamivel szabályosabb tömb- és telekformák jellemzik. Az utcák vonalvezetését alapvetően meghatározzák a területen átfolyó patakok, a Hosszú-völgyi-patak, illetve a Börzsöny-patak.

E területen is az oldalhatáros beépítés dominál, de már egy-egy szabadonálló épület is megjelenik. Az épületformákat tekintve négyzetes és téglalap alakú alaprajzi formák vegyesen fordulnak elő.

A hosszúház lakóépületek egy része eredeti lakófunkcióját elvesztette, azonban felújítással, bővítéssel alkalmassá vált a vendégházzá való átalakításra, ráadásul egy igen frekvenciált területen.

Közterületek

A halmazos hegylábi lakóterületek utcáinak szélessége, vonalvezetése változatos, azonban mindegyikről elmondható, hogy magas zöldfelületi aránnyal rendelkeznek. A járdafelületek, az útburkolások sok esetben hiányoznak.

A településrésznek két jelentősebb köztere van, az egyik a Templom tér, a másik a Nagybörzsönyi Kisvasút előtti füves terület.

A háromszög alakú Templom téren álló későbarokk, műemléki védeltséget élvező Szent Miklós templomot idős fák veszik körül. A házak fölé magasodó római katolikus templom tornya már messziről megpillantható.

A településrész mindkét közterét többszintű növényállomány jellemzi, mely inkább zöld lombtömegével, mint virágaival díszít.

Építészet

A pincesorhoz közeli területen a hosszúház, nyújtott téglalap alakú alaprajzi épületformák dominálnak, míg a völgyi területen már vegyesen fordulnak elő a négyzetes és a téglalap alakú alaprajzi épületformák. A főhomlokzat magassági és szélességi tömegarányai azonban mindkét esetben közel 2:3 arányúak.

A főhomlokzatok jellemzően közel szimmetrikus kialakításúak. A többnyire terméskővel borított lábazat felett egy vagy két többosztatú nagy fa ablak van szimmetrikusan elhelyezve.

Oromfalas épületek esetében az ablak(ok) felett deszkázott vagy díszes kialakítás, illetve cserépfedésű osztópárkány és egy padlásbevilágító van kialakítva.

Némelyik épületen még megmaradt a fából és színes üvegből készített halottasajtó a tornác lezárásaként, mely kissé megbontja a főhomlokzat szimmetriáját.

A hagyományos fésűs beépítést követő régi házak többnyire tornáccal rendelkeztek. A bővítések során azonban a tornác sok esetben egybeolvadt a lakóépülettel, így a nyitott-fedett tér jellege megszűnt. Ennek ellenére néhány épület még ma is őrzi ezt a hagyományos formát.

Az épületek közterületről látható főhomlokzatain szimmetrikusan elhelyezkedő fa nyílászárók dominálnak, melyek minimum kétoosztatúak.

A tornácos házak némelyikénél még megmaradt a főhomlokzati halottasajtó, de gyakori ennek ablaknyílássá degradálódása, illetve számos esetben a teljes beépítése.

- » *Deszkázott oromfalas lakóházak sora*
- » *Szent Mikós templom*
- » *A telepítés, tömegformálás egy tipikus formája, a hosszúház*

A halmazos hegylábi lakóterületeken jellemzően magas a telkek zöldfelületi aránya. Az előkertek többnyire virágokkal díszítettek. Az oldal-, illetve hátsókertek jellemzően virágos- vagy veteményeskertek, azonban a vendégházaknak helyt adó völgyi területén inkább a díszudvarok dominálnak.

A melléképületek, kerti építmények jellemzően az épületek mögött, a hátsó kerti részen kerültek elhelyezésre.

A településrészen a fából készült áttört kerítések a jellemzőek, azonban kovácsoltvas és egyéb fém kerítések is előfordulnak. Az oldalkertek elválasztásánál a dróthálós és a fakerítések a dominánsak.

- » Az épület és a kert közti kapcsolatot szolgáló nyitott oldaltornác
- » A területre jellemző léckerítés
- » Tornácos lakóépületek
- » Magas zöldfelületű közterületek
- » Eredeti formájukban felújított nyilászárók
- » Hagyományos kertikút
- » Eredeti formában megőrzött nagy előkerttel telepített épület
- » Épületek közti szabad zöldterület
- » Patak felett átívelő fa gyalogoshíd és a patak átmenő út

Átalakuló, új településrész

Ezen karakterterület a falu legújabb településrészeit foglalja magába, telkei nagy részének beépülése a XX. századra tehető. A terület kertes mezőgazdasági területein már a XIX. századtól a gyümölcsstermesztés kultúrája honosodott meg. A telekstruktúrát illetően hosszútelkes területeken a lakó funkció mellett számos intézmény is található, emellett szórványosan fordul elő szociális-egészségügyi-oktatási, illetve vendéglátás-kereskedelem funkció is. Az előbbieken említett eltérő funkciójú beépített területeket a településszegély mentén északról általános-, és kertes mezőgazdasági területek, kelet felől pedig közvetlenül a Duna-Ipoly Nemzeti Park erdőterületei határolják

Helyszín

Nagyborzsöny belterületének átalakuló, új településrésze a település északi peremén, továbbá a történeti lakóterületek és pincesor által közrezárt területen helyezkedik el. Az érintett területrészek határait a külterület irányából általános és kertes mezőgazdasági területek jelentik. Az északi nagyobb összefüggő területet délről a Széchenyi utca, a nyugati peremen elhelyezkedőt pedig északról a Petőfi utca határolja.

Beépítés

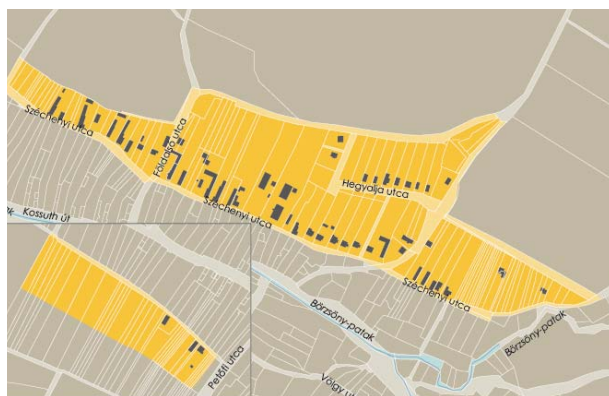
A Széchenyi utca mentébe, 20 hektárnyi teleksor kiépülése az 1920-as évektől egészen az ezredfordulóig, a XX. századra tehető. Elsőként a mezőgazdasági területekkel közvetlenül határos telkeken jelentek meg épületek 1920-ban, legkésőbb pedig az 1980-as években az északnyugati irányból érkező műút menti telkek épültek be. Ugyancsak a XX. század végén kezdett el beépülni a történeti lakóterületek településrészéhez csatlakozó teleksor a Petőfi Sándor utca mentén, a nyugati településszegélyen.

A telkek mérete és struktúrája jellemzően két csoportra bontható. A Széchenyi utca menti telkekre 10-40 m közötti szélességű hosszú, átmenő kb. 180 méter hosszú telkek, illetve hasonló szélességben rövidebb kb. 60 méter mélységű telkek sorakoznak. A nyugati terület rész telekmérete és struktúrája az előbbiekhöz hasonló módon alakult ki.

A Széchenyi utca heterogén falusias településszövetében a lakóépületek beépítési módja jellemzően oldalhatáron álló, szabadonálló épületek többnyire csak intézmények formájában jelennek meg. A lakóépületek hagyományos, fésűs beépítésű parasztházak, többtraktusos sáttortetős házak, illetve többszintes családi házak formájában jelennek meg.

Közterületek

A területen kisebb teresedések, jellemzően szabálytalan, tölcsérterek, útelágazások terei jöttek létre. Az utcák jellemzően szűk keresztmetszetű, aszfalt burkolattal ellátottak, az új utcák – pl. Hegyalja utca – a valamikori földutak mentén épültek ki. Az északterületrész „fő utcájába”, a Széchenyi utcába a „Magos-föld” irányából további földutak csatlakoznak be. A Széchenyi utcára a továbbiakban jellemző, hogy kiszélesedő szakaszát helyenként télizöld sövény vagy jegenyenyár fasorok övezik. A közterületen egyoldali járdák fordulnak elő szakaszosan. A nyugati terület rész újonnan beépülő szűk, zsákutca jellegű utcája, a Petőfi utca csak egy szakaszban került burkolásra, további beépítetlen telkei földút nyomvonalára mentén kerültek feltárára.

- » Lakóépületekkel beépült széles telkek a Széchenyi utcában
- » Földutak

Építészet

Az épületek tömegformálására háromféle típus jellemző a területen. A hagyományos fésűs beépítésű parasztházak jellemzően egytraktusos, oldalhatáron álló, a hátsókert irányába sorolt helyiségekkel rendelkeznek. A fésűs beépítések közé a Széchenyi utca mentén sátortetős „kocka” háztípusok ékelődnek, a hátsókert irányába hasonló módon gazdasági épületekkel. Ezekre az épülettípusokra a horizontális terjeszkedés jellemző. A harmadik épülettömeg típust a vertikális irányú tömegalakítás határozza meg. A többtraktusos, négyzet vagy téglalap alaprajzú, többszintes főépület mellett további melléképület ritkán fordul elő. A főépület több traktust magába foglalva a földszinten általában garázként, az első és második szinten pedig – amely helyenként tetőtér beépítés is lehet – lakóhelyiségként szolgál. A földszintes parasztházak és kockaházak a Széchenyi utca és a Kossuth utca mentén, míg a (P)+F+1 szintes családi házak a Hegyalja utca mentén külön telekcsoportot alkotva jelennek meg. A Petőfi utcában az előzőekben felsorolt három típus mindegyike megtalálható.

A földszintes lakóépületek közé ékelődik a település szociális, egészségügyi és oktatási intézményeinek meghatározó része, melyek épületeire - pl. iskola - jellemző, hogy léptékükben nagyobbak. Jellemző továbbá, hogy a lakóépületek sok helyen helyi termelők vagy szálláshelyi és vendéglátó funkcióval egészülnek ki.

A településrészen az épületek túlnyomó többségénél magastető, lapostető nem vagy esetenként a gazdasági épületeken jelenik meg. A Széchenyi utca és a Hegyalja utca oldalhatáron álló beépítései következtében az épületgerincek többnyire merőlegesek az utca vonalára. Ez alól kivételt képeznek a Széchenyi utca menti kockaházak, melyek kontytetőzete az utca homlokzati vonalával párhuzamosan alakult ki. A Börzsöny-patakhöz közeli Kossuth utcában a halmazos telekosztás eredményeként az utca vonalára merőleges és párhuzamos tetőgerinc egyaránt megfigyelhető. A tetőfelépítményeken jellemző elemként jelennek meg a téglából, helyenként kőből kirakott kémények, színvilágukban harmonizálva a tető anyaghasználatával. Számos tetőfelépítményen találkozhatunk hírközlő vezetékekkel is.

- » *Hagyományos tornácos lakóház*
- » *Sátortetős ház a 60-as évekből*
- » *A léptékében érzékelhetően nagyobb tömegű iskola épülete*
- » *Többszintes családi ház a 80-as évekből*

Az építmények jellemző homlokzati kialakítása az előzőekben meghatározott három eltérő stílusjegyű épület alapján kategorizálható.

A hagyományos parasztházra ezen a településrészen az egytraktusos, csonka vagy egyszerű kontytetővel záródó, tornácos, oromfalas kialakítás jellemző. Többnyire két osztott ablak és a fő homlokzaton halottasajtóval záródó tornác jellemzi ezeket a házakat. Az oromfalon megjelenik egy vagy három szellőzőnyílás.

A Széchenyi utca arculatát a később épült kockaházak színesítik, jellemzően az utca vonalával párhuzamos konty-, sátor- illetve manzárdtetővel. Az utcai homlokzaton jellemzően két fekvő téglány vagy négyzetes arányú osztott ablak található.

A harmadik épülettípus stílusjegyeit a Hegyalja utca mentén elhelyezkedő többgenerációs, többtraktusos családi házak alkotják, jellemzően egyszerű nyeregtetős vagy összetett tetőformával. A homlokzat alsó szintjén garázsajtók és pinceablakok, az első emeleten két négyzetes ablak, míg a második emeleten vagy tetőtérben loggiás erkély jellemző.

Az épületek anyaghasználatára jellemző a festett beton, illetve terméskő lábazat, valamint a cserép tetőfedés padlásszellőző nyílásokkal. A kockaházak esetében jellemző a homlokzat sávonkénti, hármas horizontális tagolása díszítőelemekkel, illetve festéssel. Homlokzati színben többnyire a pasztell és földszínek dominálnak, kirívó színek a többgenerációs épületek esetében sem jellemzőek.

A telkek általában gazdag növényállománnyal rendelkeznek, kevés burkolt felülettel. A telkek előkertjeiben fa, illetve sövény habitusú örökzöldek, borókák, fenyő és tuja fajok lelhetők fel. A hátsókertekben leginkább a kertes mezőgazdasági művelés jellemző.

A kerti építmények, műtárgyak között gyakoriak a faszervezetű gépkocsibeállók, amelyeket számos esetben a különleges nagyborzsönyi facsipke díszít. Hasonló díszítőelem látható a telkeken jellemző kutak esetében is.

A Széchenyi utca mentén jellemző a betonlábazat és oszlop foglalatú léckerítés, leggyakoribban zöld vagy barna színekben. Elszórtan előfordul hagyományos drótfonató kerítés is.

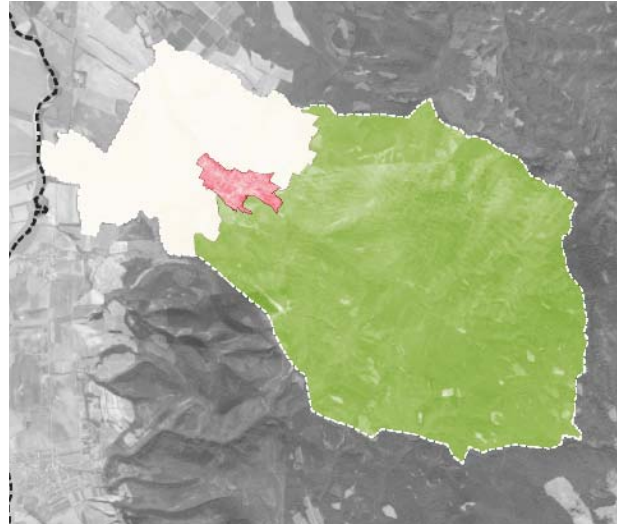
- » Többszintes lakóépület, áttört fa kerítéssel és dísznövény kiültetéssel
- » Csonka kontytető, tornác, szellőzőnyílás, két osztott ablak, léckerítés
- » Manzárd tetős épület áttört, betonlábazatú fa kerítéssel
- » Az utca vonalára merőleges tetőgerincek, közterületi parkolás
- » Beton lábazatú áttört kerítés
- » Hagyományos építészeti részletek, melyekből kevés található a település ezen részén

Táji környezet

Nagyörzsöny csodálatos természeti környezetben fekszik a Börzsöny nyugati lábánál, a hegyvidék és az Ipoly-völgy határán, a Börzsöny-patak mentén. A két oldalról magas hegyekkel és dombokkal övezett település földrajzi helyzetének következtében igen védett a természet erőitől, ugyanakkor zsákfalu jellegét is ennek köszönheti. A közúti megközelíthetőség egy irányból lehetséges, szilárd burkolat nélküli úton azonban Vámosmikola felől is elérhető a település.

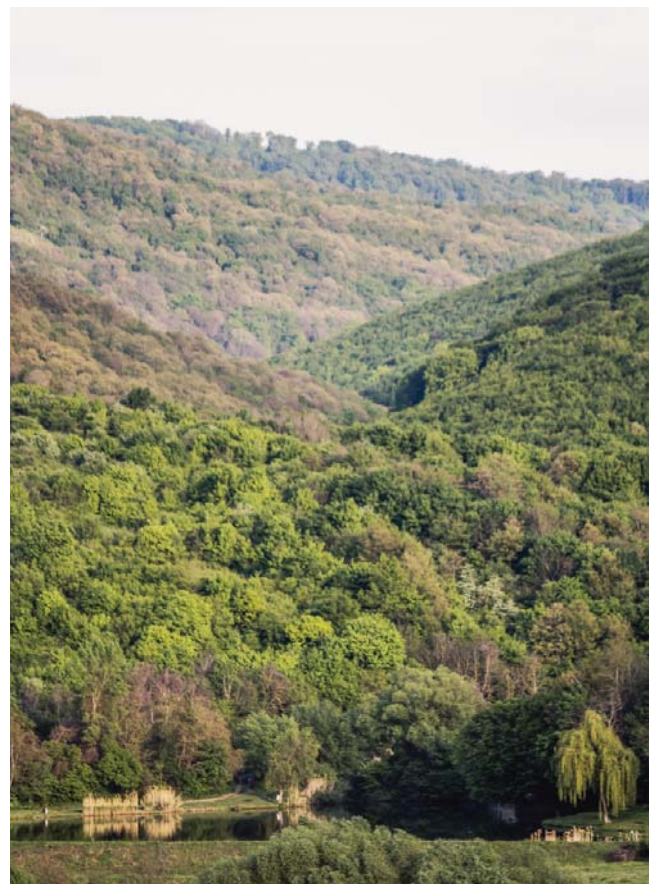
Hegylábi pozíciója okán igen meghatározók településmorfológiájában a vízfolyások, mint például a Börzsöny-, a Cserge- és a Farkasvölgyi-patakok. Ez utóbbi felduzzasztásával keletkezett festői horgásztó a falu táji környezetének egyik utánozhatatlan hangulatú színpontja.

Nagyörzsöny településképeinek szerves részét képezi a táji környezet, a beépítésre nem szánt terület, mint például a Börzsöny hegycsúcsainak karéja, a nagy kiterjedésű erőterületek és a megművelt szántóföldek együttese. Ezek bemutatása legalább annyira fontos részét képezi a település megismerésének, mint a jellemzően épített elemekkel bíró beépítésre szánt területek. Természetesen ezeken a részeken is találhatunk épített elemeket, ilyen például a Szent István-templom a falu kaputárságában, a horgásztó melletti vendégház, vagy a Börzsöny szívében található Szent Orbán Erdei Wellness Hotel.

» Szántóföldek a Börzsöny vonulatai előtt

» A Börzsöny lábánál a Farkasvölgyi-patak felduzzasztásával hangulatos horgásztó jött létre

» Nagybörzsöny kapuját a Szent István templom jelenti
» A Börzsöny lábáig érő repceföldek

Erdőterületek

A Nagybörzsönnyt övező erdőterületek a földrajzi adottságok alapján az alapítás óta meghatározóak a falu életében. Kiterjedésük az évszázadok során természetesen sokat változhatott, azonban a hazai térképezés kezdete óta, vagyis a katonai térképek idejétől kezdve nagyjából állandó kiterjedést mutat. A dombok között fekvő település már a korai időktől kezdve felhasználta az összes mezőgazdasági művelésre alkalmas területet, ennek terjedése az erdő rovására később sem történhetett meg. Sőt, a felhagyott kertek területeken spontán és a Pánholc-domb északi részén tervezetten megvalósuló erdősülés következtében még növekedett is az erdővel borított felszín területe.

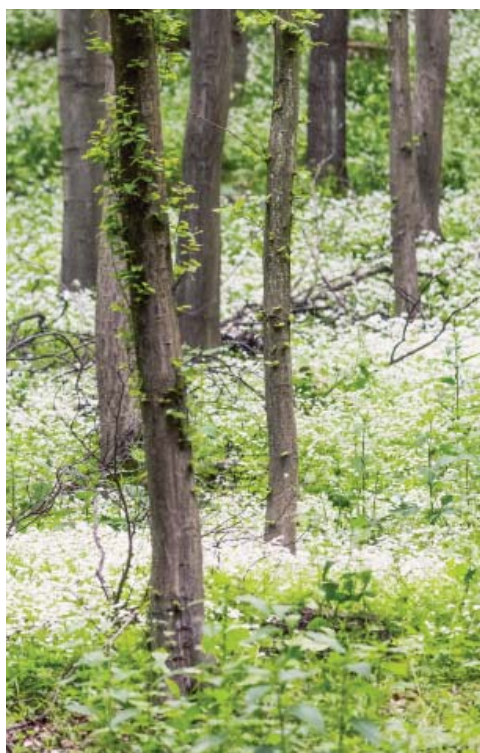
Az erdőterületek egyik legfontosabb turisztikai értékét a Nagybörzsöny és Szob között közlekedő kisvasút jelenti, amely a település Börzsöny felőli szélétől indulva biztosítja a csodálatos erdők kiváló megközelíthetőségét.

A falukép szempontjából fontos tájképi, morfológiai adottság a félkörben húzódó erdővel borított hegység jelenléte, azonban ezek mégsem bírnak a település szempontjából értékes kilátópontokkal, hiszen a korábban szánkó- és kilátódombként használt Pánholc-domb erdősítésével megszűnt a legfontosabb ilyen hely.

A település északnyugati részén fekvő egykori kertek szukcessziójával létrejött erdőterület jelenleg sok helyen rendezetlen benyomást kelt, bár az eredeti funkció már szinte csak levegőből vehető észre. A Duna-Ipoly Nemzeti Park által kezelt tölgyes, bükkös erdők csodálatos természeti környezetet teremtenek, jelenleg is kifogástalan állapotban kereshetik fel a kirándulók.

- » *A Börzsöny csodálatos bükköseit kisvasútról is felfedezhetjük*
- » *A sűrű bükkerdő ritka látványossága a dús tavaszi aljnövényzet*
- » *Az elsuhanó erdő látványa kicsik és nagyok számára egyaránt maradandó élmény*
- » *Kilátás Nagybörzsönyre a szőlőhegy tetejéről*

Mezőgazdasági területek

A települést északkeletről és keletről határoló dimbes-dombos mezőgazdasági területek intenzíven műveltek, évszázadok óta biztosítják az élelmiszerellátást. Jelenleg is zajlik művelés rajtuk, felhagyott, műveletlen területtel nem találkozni. A falu határában igen rendezett, nagy kiterjedésű gyümölcsös található.

Parlagon heverő terület egyedül a falutól északra fekvő egykori szőlőtermő részen található. A turizmus bővülésével ezek rendezése várható, arányuk azonban szerencsére elenyésző a művelt területek között. Ezek a területek jelentik a jelenlegi legjobb kilátópontokat, innen tekinthető át legszebben a völgyben megbújó falu szerkezete, valamint az északra és keletre fekvő szántóföldekre és a Börzsöny vonulataira is kiváló a panoráma.

Különlegesen szép kilátás nyílik a Farkasvölgyi-patak, valamint az egész Ipoly-völgyre a faluba bevezető út legmagasabb pontján fekvő szántóföldekről.

- » *Repceföldek és gyepterületek festői találkozása a Börzsöny lábánál*
- » *A szőlőhegyen máig találhatunk gondozott tőkétet*
- » *Végtelennek tűnő repceföldek nyújtóznak az Ipoly-völgye felé*

AJÁNLÁSOK ÉS JÓ PÉLDÁK

A településképi minőségi formálására vonatkozó ajánlások: építészeti útmutató, közterületek településképi útmutatója - utcák, terek

Egy településképi arculati kézikönyvnek az építészeti és táji karakterek bemutatásán túl feladata az építetők és tervezők inspirálása is. A megfogalmazott ajánlások nem kötelező jellegűek, céljuk Nagybörzsöny értékeinek megőrzése és az építetők és tervezők segítése, szemléletformálása.

Ez a könyv nem tartalmazza a építési tevékenységre vonatkozó jogszabályi előírásokat. A tervezés során mindig figyelembe kell venni a helyi építési szabályzatot, valamint az illetékes építésügyi hatóságok állásfoglalását.

Az útmutató illusztrálását segítő ábrák az alapelveket szemléltetik, melyek függetlenek a rajzon látható épület stlusától. A rajzok a Nagybörzsönyre jellemző magyar népi építészetet idézik, mely évtizedek helyhez kötődő tapasztalatai által alakult ki. Az illusztrációk mellett néhány fénykép is megjelenik, úgy nevezett "jó példaként" az érthetőség érdekében. Ezeket a megnevezett szempontok alapján válogattuk össze. Vannak köztük nagybörzsönnyi épületek és nem nagybörzsönnyi kortárs épületek is, melyek inspirációként szolgálhatnak új épületek építése vagy meglévő épületek átalakítása esetén.

A Nagybörzsönyben javasolható építészeti, arculati előírások általánosan megfogalmazhatóak (általános ajánlások a beépített területekre), akadnak azonban ettől eltérő ajánlások, melyeket külön fejezetekben tárgyalunk (pincesor és átalakuló, új településrész ajánlásai). Az ezekben a fejezetekben nem szereplő javaslatok esetében (pl. tetőhajlásszög, anyaghasználat) az általános ajánlások szerint kell eljárni. A védett és a védelemre javasolt építészeti értékek – ahol eltér, szigorúbb az általánosnál – külön fejezetben kapnak ajánlást. A nem tárgyalt esetekben az általános ajánlás vonatkozik ezekre az épületekre is. Külön ajánlást fogalmazunk meg továbbá a Hunyadi térre, valamint a táji környezetre.

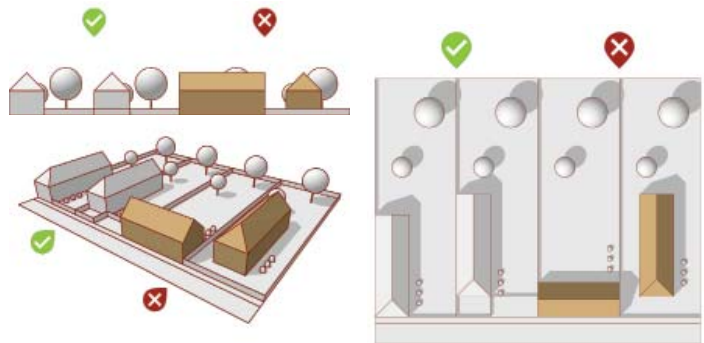
- ✓ Ajánlott, jó példa
- ✗ Nem ajánlott, rossz példa

ÁLTALÁNOS AJÁNLÁSOK A BEÉPÍTETT TERÜLETEKRE

Telepítés

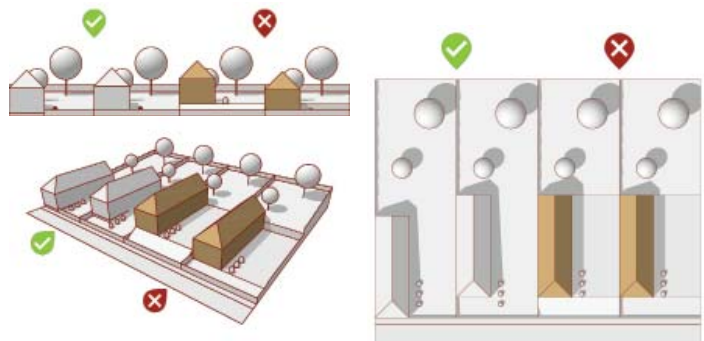
Az új épületek tájolása az utca térrendszerére szerveződjön. Ajánlott a hagyományos fésűs oldalhatáros beépítés. A településközponti vegyes területen elhelyezkedő intézmények esetében megengedett a szabadon álló beépítés.

Nem ajánlott az épületek elé magas, nagy tömegű növények telepítése, melyek a főhomlokzatot kitakarhatják. Új beépítéseknél, illetve átalakításoknál az előkertek és építési határvonalak által meghatározott paraméterek szerint javasolt eljárni.

Terepalakítás

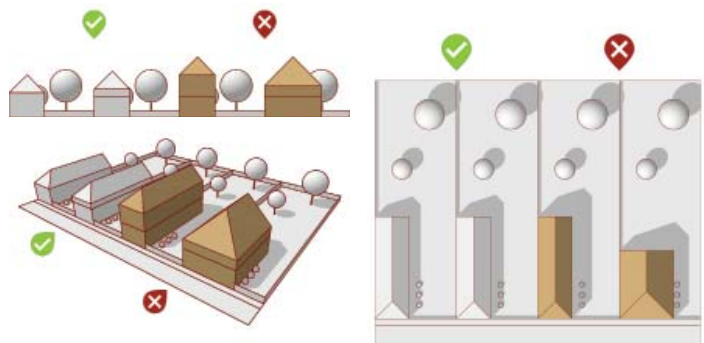
A Börzsöny lankás hegy lábaira felkúszó településen elsődleges szempont a táji illeszkedés biztosítása. A változatos struktúrájú magán- és közterületek mind a kialakult terepviszonyokhoz való alkalmazkodással nyerték el mai formájukat, ezért új épületek tervezésekor a tereprendezés, a támfalak és rézsűk kialakítása helyett inkább az épületek terepre illesztése ajánlott.

Magasság

Új épületek tervezésekor, illetve ráépítés, átépítés esetén fontos, hogy a kialakult utcaképbe, a környezetbe illeszkedő legyen az épület léptéke, magassága.

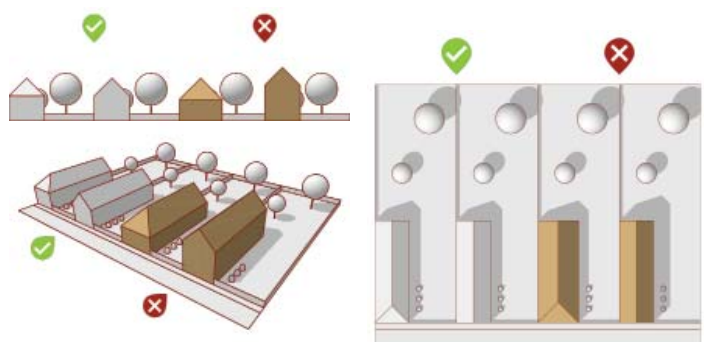
A földszintes, tetőtér-beépítéses épületek, maximum 4 méteres épületmagasság kialakítása ajánlott.

Legnagyobb szélességi és hosszanti arányok

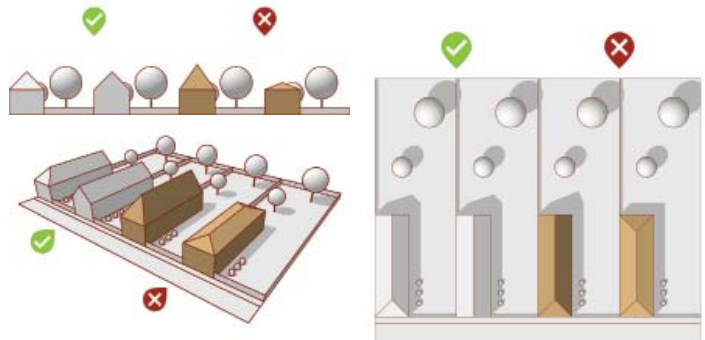
Az új beépítések és átalakítások esetében egyaránt törekedni kell az eredeti, hagyományos telekarányok, oldalkert és épületszélességi paraméterek betartására, illetve a szomszédos épületekkel harmonizáló homlokzati arány kialakítására.

Új építés során javasolt figyelembe venni a környező területre jellemző egy-, ritkán kétraktusos földszintes lakóházak jelenlétét, és hasonló, de kortárs módon megfogalmazni a hagyományos elemek integrálásával.

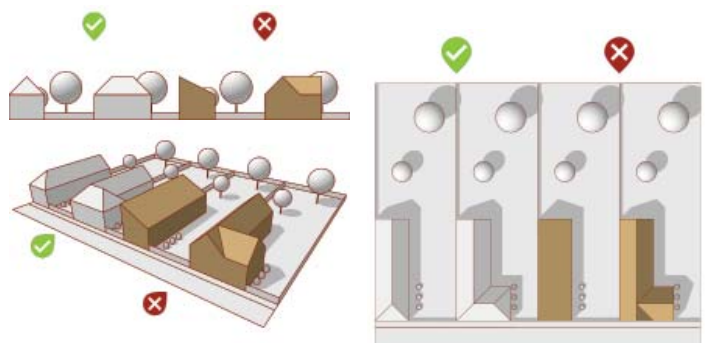
Tetőhajlásszög

A tetőszerkezet kialakításakor a hagyományos 40–45°-os tetőhajlásszög alkalmazása javasolt. A túl nagy, illetve a túl kis hajlásszögű tető létrehozása a már kialakult településképet torzíthatja.

Tetőforma, tetőgerinc iránya

A település nagy részén az egyszerű nyeregtető a domináns, mely lehet oromfalas, teljes- vagy csonkakontyolt, felül- vagy alulcsapott. A többi karakterjegyhez hasonlóan a tetőforma tervezésénél is a kialakult viszonyokhoz való alkalmazkodás javasolt. Egytraktusos épület tetőgerince lehetőség szerint az utca vonalára merőlegesen kerüljön kialakításra. Meglévő épületek átalakításánál, illetve utca felőli bővítésénél az utca homlokzati vonalára párhuzamos kialakítás a rendeletben szabályozott módon engedélyezett.

Tetőteres beépítésnél egy vagy legfeljebb két tetőablak alakítható ki az udvari homlokzaton a hagyományos szénabedobó mintájára.

Homlokzati architektúra és tagolás

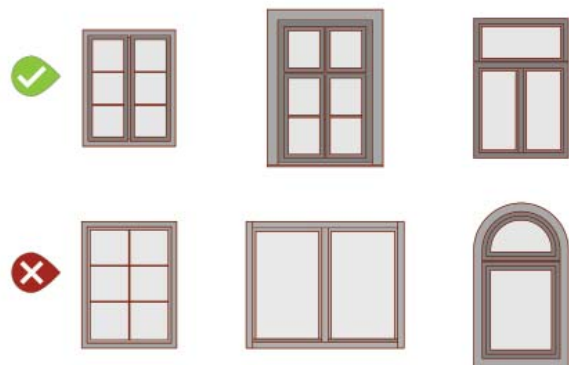
A homlokzat kialakítása a környező épületekhez hasonló tömegarányú, osztású és anyaghasználatú legyen, szem előtt tartva a településrészekre jellemző sajátosságokat is.

Törekedni kell a szimmetrikus homlokzati kialakításra, ettől eltérni csupán a tornác lezárását adó ajtó- vagy ablaknyílás esetében lehet.

Az utcai homlokzaton egyéb ajtónyílás, erkély, loggia kialakítása nem javasolt.

A nyílászárók cseréje, felújítása során a meglévő hagyományos homlokzati kép megőrzésére kell törekedni. Fa nyílászárók, illetve minimum kétszattalú ablakok alkalmazása javasolt a település legnagyobb részéhez illeszkedően.

A homlokzaton természetes anyagokból létrehozott burkolatok jelenhetnek meg, például terméskő lábazat vagy deszkázott oromfal.

Meglévő tornácos épületeknél átépítés, bővítés, felújítás során ajánlott a tornác megtartása és korszerűsítése, valamint a lábazat, a tagoltság, a tornácot lezáró halottasajtó vagy ablak eredeti állapotban való megőrzése. A már átalakított épületek esetében lehetőség szerint javasolt a tornác eredeti formavilágának, akár kortárs nyelven való megfogalmazása.

Kiegészítő elemek, műszaki berendezések elhelyezése a homlokzaton

Az épületek közterületről is látható homlokzatán nem ajánlott klímaberendezés, szellőző, szerelt égéstermék-elvezető, antenna, antennatartó szerkezet, valamint szabadon szerelt vezeték elhelyezése.

Tájékoztató, cég- és címtábla csak az eredeti karakter érvényesülése mellett helyezhető el az épületeken.

Anyag- és színhasználat

Az épületek anyag- és színhasználatának a megválasztásakor a környezetükkel való harmóniára kell törekedni, különösen az utcai homlokzat kialakítása során.

Fa, terméskő és más természetes anyagok előnyben részesítése, a tetőzet kialakításakor a pikkelyes, cserép fedés alkalmazása javasolt.

Nagyörzsönyre jellemzően az épületek fehérre vagy valamely halvány földszínre (világossárga, bézs stb.) vakolása ajánlott. A lábazat anyagában beton vagy terméskő lehet.

Telken belüli zöldfelület kialakítása

A településen a telekhasználatok széles változatosságot mutatnak. Díszudvarok, veteményeskertek, illetve állattartó gazdasági udvarok egyaránt előfordulnak.

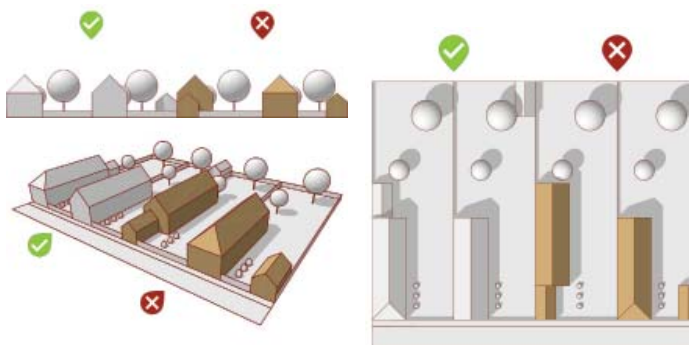
A telkeken minimum 60%-os zöldfelületi arány kialakítása ajánlott. Kerülendő a tájidegen növényfajok betelepítése és a nem megfelelő körülmények közti, környezeti terhelést jelentő állattartás.

Előkertek kialakítása a rendeletben meghatározott előkert mélység szerint történjen. Az előkertek és más, közterületről látható kertreszek megfelelő fenntartása elengedhetetlen a rendezett portálok kialakulása, valamint az utcakép harmóniája érdekében.

Kerti építmények, gépjárműtároló

Gépjárműtároló bejárata a lakóépületek utcai homlokzatán nem létesíthető. A tároló kialakítása a hátsókert irányában, különálló kerti építményként javasolt.

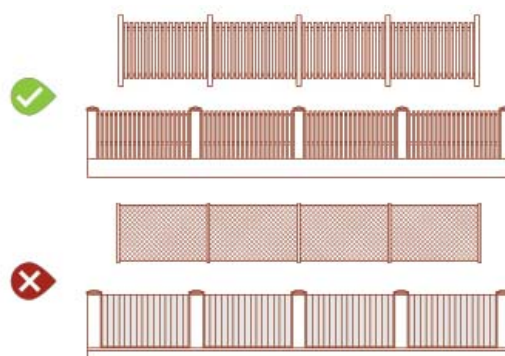

Kerítések, térfalak

A közterülettel érintkező telekhatáron csak minimum 50%-ban áttört léckerítés, esetleg igényes fém pálcás kerítés használata javasolt. Igény szerint alacsony terméskő, esetleg beton lábazat, illetve terméskő oszlopok kialakíthatóak.

Az oldal- és hátsókertek felőli telekhatáron is áttört kerítések kialakítására kell törekedni. Itt drótfonatos kerítés is telepíthető, közterületről látható helyen azonban kerülendő.

A magán- és közterületek vizuális elválasztására a tömör kerítések létrehozása helyett sövénynövények telepítése is megoldást nyújthat, kerülendő azonban az épületek homlokzatát teljesen eltakaró növények telepítése.

Közterületek és zöldterületei

Javasolt a meglévő járdaszakaszok egybefüggő kialakítása. Új utak kialakításánál, ahol a szabályozási szélesség engedi, ott további járdasávok, illetve zöldsávok kialakításának vizsgálata ajánlott.

A rendezett utcakép elérése érdekében javasolt az utcai fasorok pótlása, egységes kialakítása, a zöldfelületek és az úthálózat rendszeres fenntartása.

Fontos a település közterületeinek megfelelő csapadékvíz-elvezetése.

A település közterületeit ajánlott honos növénykiültetésekkel gazdagítani, egynyári és évelő ágyások variálásával. A közterületi zöldfelületek minőségének megőrzése érdekében fenntartási munkákat rendszeresen javasolt végezni.

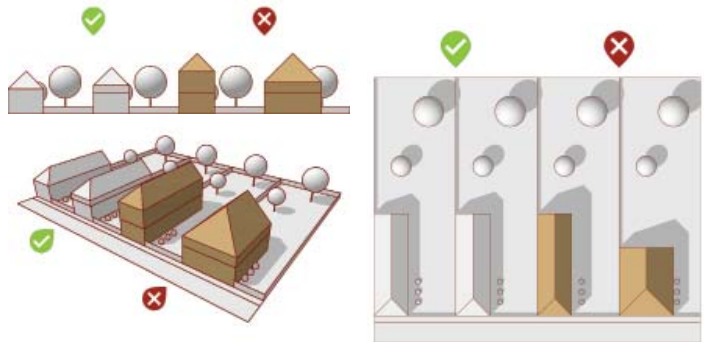

HELYI VÉDETT ÉS VÉDELEMRE JAVASOLT ÉPÜLETEKRE VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

A helyi védett és helyi védelemre javasolt épületek, épületrészek és elemek jegyzékét az Örökségünk fejezet és a településképi rendelet melléklete tartalmazza. Az érintett értékekre vonatkozó, az általános ajánlásoknál szigorúbb ajánlásokat jelen fejezet foglalja össze.

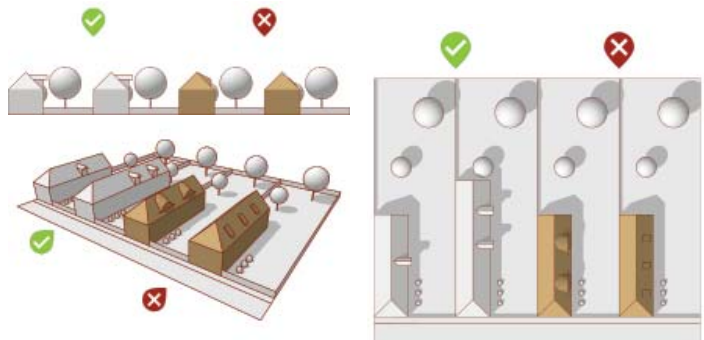
Szintszám

Védett és védelemre javasolt épületeknél nem engedhető meg szint ráépítés, javasolt az épülettömegek változatlan megtartása. A meglévő, kialakult épületmagasság és szintszám (F) tartandó. Helyi védett épület környezetében (telektömb) a megengedett magasság nem haladhatja meg a védett épület legmagasabb pontját.

Tetőzet kialakítása

A tetőfelépítmények egyszerűek, hagyományosak, ettől eltérni nem lehet, a tetők átalakítására nincs lehetőség. A korábbi átalakítások helyreállítandók az eredeti állapotnak megfelelően.

Homlokzati architektúra és tagolás

Felújítás vagy helyreállítás esetén a védett épületek homlokzati kiosztása, nyílászárói, illetve a homlokzati díszek megtartandók, az eredetinek megfelelő állapotban megőrzendők, illetve helyreállítandók. A kiemelt karakterjegyek számító, a lakóházak főhomlokzatán elhelyezett halottasajtó védelemre javasolt építészeti elem. A korábbi, az eredetitől eltérő felújítás után a hagyományos karakter helyreállítandó.

Védett és védelemre javasolt épületek esetében a hőszigetelést és egyéb technikai fejlesztéseket csak úgy lehet megvalósítani, hogy a közterületről látható homlokzati részekben és a tetőzeten külső beavatkozás nyoma ne látszódjon.

A HUNYADI TÉRRE VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

Nagybörzsöny fő terének arculata erős befolyással lehet és meghatározhatja a falu egészének karakterét. A teret övező házak, épületek egységes telepítése és kialakítása, az utcakép egységességének megőrzése fontos része a fő térhez méltó térfal létrehozásának. Ennek érdekében ajánlott megfigyelni az épületek építési vonalának változásait és építkezés, átalakítás esetén ezekhez igazodni. Érdemes figyelembe venni az általános ajánlások követelményeit.

A település központjában zárványszerűen helyezkedik el a Hunyadi tér. A falu főutcájának kiszélesedésével létrejött angertér funkciója hagyományosan piactér volt. Azonban a mai igényeket nem elégíti ki teljes mértékben, szükséges a tér hagyománytisztelő rehabilitációja, a történeti értékek és a téren található emlékművek tiszteletben tartásával. A fő tér felújítási munkálatainak megkezdése előtt ajánlott közterület alakítási terv elkészítése.

A növényzet szintén hozzájárul a kellemes hangulat kialakításához, így megfelelő állapotukról gondoskodni szükséges. Kerülendő a tájidegen fajok, dísznövények és örökzöldek használata. Semmiképp nem ajánlott olyan invazív fajok telepítése, amelyek veszélyeztethetik a táj természeti értékeit. Velük szemben javasolt a honos, visszafogottabb díszítőértékkel rendelkező példányok alkalmazása. Falusias környezetben gyakran találkozni a közterületek mentén vagy az előkertekben gyümölcsfákkal, azonban a fő tér mentén ez kevésbé ajánlott.

Burkolatok kialakításánál, a színek és anyagok használatánál ügyeljünk a környezethez való illeszkedésre, lehetőleg a földszíneket, paszellszíneket, valamint a természetes anyagokat részesítsük előnyben. Az anyagok kiválasztása során a megjelenés mellett fontos szempontnak kell lennie az anyag strapabírása, időt állósága. Ugyanez vonatkozik az alkalmazott utcabútorokra, információs táblákra is. Ajánlott ezek egységes arculatának megteremtéséhez szakember segítségét kérni és az általa megadott szempontok követésével a terület karakterét tovább erősíteni.

» A Hunyadi tér mai kialakítása

JÓ PÉLDÁK A BEÉPÍTETT TERÜLETEKRE

Terepre illesztés

» Földbe vájt pinceépület a pincesoron

» Enyhén lejtős terepre illesztett épület a Széchenyi utcában

» Dombvidéki terepviszonyokhoz illeszkedő telepítési mód (Pilisborosjenő, Földes László/Sónicz Péter, worldarchitecture.org)

» Domborzati viszonyokat figyelembe vevő terepre illesztés és környezetalakítás (Pécsey, Kovács Dávid/Beránková Jana/Kovács Zsolt György, epiteszforum.hu)

Növényalkalmazás

» Gondozott oldal és előkert a történelmi lakóterületen

» Hagyományos, egyszerű növény kiültetés

» Vadszőlővel felfuttatott tornác esztétikus látványa

» Esztétikus növénykiültetés évelőgyakkal (Sóskút, Dévényi Tamás, H ház, eptar.hu)

Tömegformálás, homlokzatalakítás – lakóépületek

» Szomszédos épületarányokat figyelembe vevő beépítés a történeti lakóterületen

» Hagyományos anyag- és színhasználatot követő homlokzatformálás a pincesoron

» Hagyományos terméskő anyaghasználat, tetősíkba illesztett ablakok, példaként szolgálva az új, átalakuló településrészhez (Fertőrákos, Schlosser Gábor, epiteszforum.hu)

» Kortárs homlokzatformálás és nyílászáró alkalmazása hagyományos színhasználatot követve, jó példaként a történeti lakóterülethez (Alsónémedi, Kovács Zoltán, epiteszforum.hu)

Tömegformálás, homlokzatalakítás – vendéglátó épületek

» Hagyományos tetőformát és színhasználatot követő vendégház a Széchenyi utcában

» Jó példa a településszegély mentén telepítendő vendégházak, vendéglátó egységek kialakítására (Románia, Sztána, Orgona Panzió, pensiuneaorgona.ro)

» A pincesor épületeinek tömegével és anyaghasználatával harmonizáló, fehér homlokzatú vendégház (Káptalantóti, booking.com)

» Kortárs anyagok és energetikai berendezések alkalmazása, jó példaként az újonnan létesítendő vendéglátó épületekhez (Szentbékállá, oszterhaz.hu)

Építészeti részletek

» A tornácok a településkép meghatározó építészeti stílusjegyei

» Csipke fafaragással díszített tornácoszlop
(Visegrád, Koronczai Péter, aplusarchitects.blogspot)

» Letisztult megjelenésű, karcsú oszlopokkal tagolt fa tornác
(Visegrád, Koronczai Péter, aplusarchitects.blogspot.hu)

» Hagyományos barna fa kerítés kontrasztos megjelenése a fehér homlokzattal

» Áttört fa kerítés

» Hagyományos homlokzati megoldások

» Épülethez csatlakozó tűzifa tároló
(Komárom, Földes László, epiteszforum.hu)

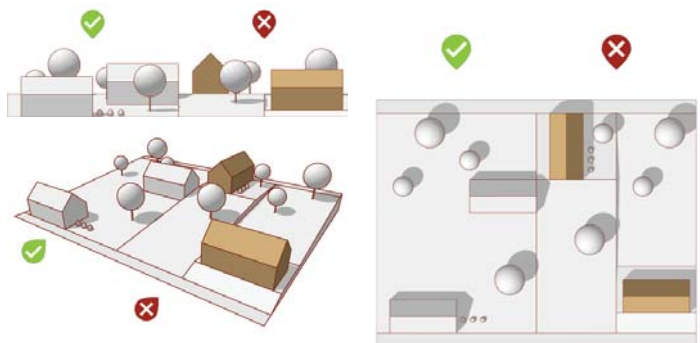
» Lehetséges kőlépcső megoldás az egyes intézmények kialakítása esetén
(Visegrád, Koronczai Péter, aplusarchitects.blogspot.hu)

EGYEDI AJÁNLÁSOK A PINCESOR TERÜLETÉRE

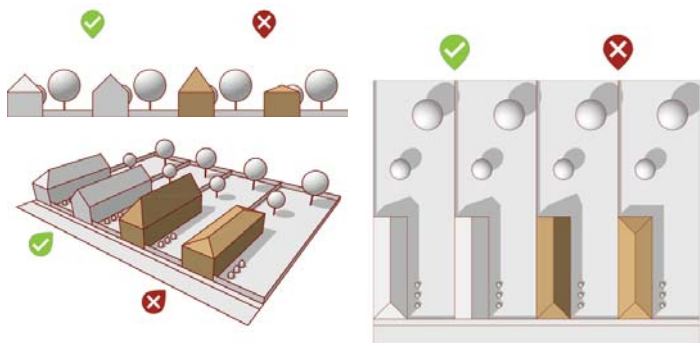
Telepítés

A pincesoron az épületek halmazosan, a terepszintet követve helyezük el. Törekedjünk a kiemelt föld mennyiségének csökkentésére! A földmunka csökkentése érdekében bevett gyakorlat, ha a présházat a földbe süllyesztve telepítjük.

Tető kialakítás

A pincesoron törekedjünk egységes, 35-45° közötti hajlásszögű tetők kialakítására. A tető oromfalas kialakítással, a domborzattal párhuzamos tetőgerinccel épüljön. A tető geometriája egyszerű, letisztult legyen.

Pincelejárók

A pincéhez vezető lejárót a terepbe illesztve, az épülettömegtől elkülönítve alakítsuk ki.

Homlokzat kialakítása

A homlokzat kialakításánál kis nyílások kialakítása javasolt, amelyek lehetővé teszik nagyobb falfelületek szabadon hagyását, amelyek fehérre vakolása további karakterjegy lehet.

Kerítés

A pincesor házai közötti helyet ahol lehet, ne kerítsük le. Ha kerítést építünk, akkor fából épített, áttört kerítéseket alkalmazzunk.

Közterületek

A közterületeket igyekezzünk természetközeli állapotban meghagyni. Törekedjünk a pincesor házai közötti területek átjárásának megőrzésére.

Pincesor lehetséges anyaghasználata és növényalkalmazása

» A pincesori épületek természetes építőanyagainak jellegzetes megjelenése a tetőn és homlokzaton

» Fa nyílászáró, fehér színű vakolat, terméskő lábazat (Szentbékálla, oszterhaz.hu)

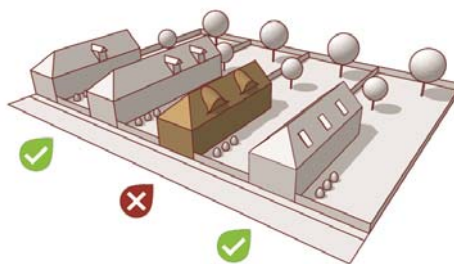

» Közösségi borterasz, a területhez illeszkedő anyaghasználattal (Eger, epiteszforum.hu)

EGYEDI AJÁNLÁSOK AZ ÁTALAKULÓ, ÚJ TELEPÜLÉSRÉSZRE

Tetőfelépítmények

Tetőablak az egész településrészen csak udvari homlokzaton, a szénabedobók mintájára építhető be. Új tetőzet kialakításánál tetőablak a tetősíkban is elhelyezhető.

Homlokzati architektúra és tagolás

A Hegyalja utca mentén és az újonnan beépülő telkeken a többtraktusos épületek stílusjegyei alkalmazandók, megengedett tehát a hagyományostól eltérő homlokzati osztás.

A hagyományos egytraktusos parasztházak, illetve a többtraktusos épületek szomszédos telepítése nem javasolt.

» Népi építészeti stílusjegyekkel rendelkező modern lakóház (Dénes György, Balatonhenye, femina.hu)

» Kortárs tornácos lakóház
(Nagykovácsi, Földes László,
worldarchitectur.org)

» Kortárs lakóház a település szélén
(Roprachtice, archdaily.com)

» A jellegzetes népi építészeti stílusjegyeket megőrző, felújított lakóépület (Papp László, Kapuvár, sokszinuvidek.24.hu)

» Népi építészeti stílusjegyekkel
rendelkező modern lakóház (Dénes
György, Balatonhenye, femina.hu)

A TÁJI KÖRNYEZET ALAKÍTÁSÁRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

Épített elemek elhelyezése esetén elsődleges szempont a természetvédelem, a tájbaillesztés és a sziluettvédelem. Nagybörzsöny hagyományos sziluettje és látképe védendő, meg kell őrizni az épített és természeti elemek harmóniáját. Építmény a táji karakter területén csak oly módon helyezhető el, hogy az a természetvédelmi és tájhasználati követelményeknek megfeleljen.

A természetes anyaghasználat és a hagyományos, vagy éppen ellenkezőleg a teljesen radikális formavilág kedvező tájképi megjelenéssel jár.

» Tájba illesztett lakóházak
(Anglia, archilovers.com és Algyő, epiteszforum.hu)

A természetes anyagok részesítendőek előnyben. Az állandó elemek esetében természetközeli színvilág és anyagok (fa, terméskő) alkalmazása javasolt, élénkebb színek csak szezonális elemeken ajánlottak.

Az egykori gazdasági épület bővítésével, átalakításával sokkal kevesebb új építőanyag szükséges, a már beépített, hagyományos építőanyagok megőrizhetők.

» Természetes anyagokkal felújított vendéglátó épület (Óriszentpéter, gabormuray.com)

Konténer és ideiglenes jellegű építmények elhelyezése csak építkezés vagy rendezvény idejére fogadható el, és ekkor is törekedni kell a szín-és anyaghasználat hagyományainak követésére (fa pavilon, természetes színvilág).

» Tájra szervezett, hagyományos szín- és anyaghasználatú állandó építmény
(Óriszentpéter, pajta.hu)

Víz- és légáteresztő burkolatok előnyben részesítése, szilárd burkolatok csökkentése ajánlott. Földút vagy szórt köves út kialakítása javasolt.

A szórt kavicsos vagy tömörített murva burkolat esztétikus ugyanakkor ökológiai szempontból, vízáteresztőségének és természetes anyaghasználatának köszönhetően megfelelő.

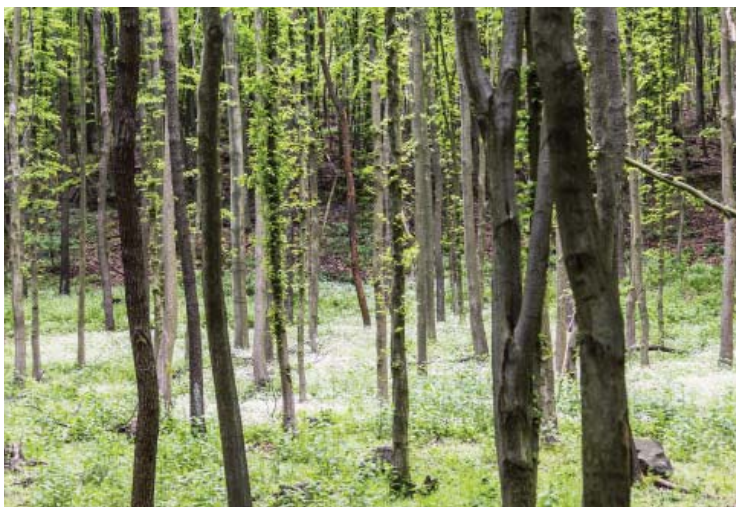
» *Vízáteresztő útburkolat
(Budapest, Normafa)*

Növényfajok nem természetvédelmi szempontú telepítése esetén is biztosítani kell a kitüntetett helyszínhez méltó őshonos és tájhozonyos növényvilágot és a helyi jellegzetességek kihangsúlyozását. Kifejezetten kerülni kell az idegenhonos és invazív növényfajok alkalmazását. A Pánholc-domb idegenhonos feketefenyővel beültetett északi részének rehabilitációja, az eredeti gyepes felszín helyreállítása kívánatos lépés lenne.

Az őshonos bükkerdő a hazai magasabb, hűvösebb hegyvidéki területeken fordul elő, a Börzsöny is ide sorolható, így a bükk telepítése pozitív növényalkalmazást jelent.

» *Őshonos bükkerdő a Börzsönyben*

Mezőgazdasági hasznosítás esetén javasolt a kistáblás, erdőszávokkal, művelés alatt nem álló területekkel elválasztott művelés, a változatos növénytermesztés. A nagytáblás, monokultúrás mezőgazdaság alacsony biológiai sokszínűsége és egyhangú, a dombvidéki területektől idegen tájképi megjelenése okán kerülendő.

A kistáblás, parcellás mezőgazdasági hasznosítás a legjobb az ökológiai sokféleség, a biodiverzitás fenntartása, megőrzése szempontjából.

A növényoszávokkal elválasztott, különböző növényekkel betelepített mezőgazdasági területek alkalmazása a lehető legjobb példa, amelyet az európai mezőgazdasági célkitűzések is előnyben részesítenek.

» *Kistáblás, biodiverz mezőgazdasági terület
(Ausztria, pananet.hu)*

» *Repce Nagybörzsönyben*

Kerítés létesítése csak különösen indokolt esetben vagy természetvédelmi célok érdekében javasolt.

» Kerítések nélküli mezőgazdasági terület
» (Ausztria, suedburgenland.info)

A közönségforgalmi területeken (kisvasút megállói, fogadó környéke, stb.) a burkolt felületekkel szemben a növényzet képviseljen nagyobb arányt, a meglévő növényzet hangsúlyos szerepet töltsön be az épített környezethez képest, határozottan domináljon.

» Erdei kisvasút végállomása a beépített terület szélén Nagyörzsönyben

Utcabútorok elhelyezése esetén anyagszerű, letisztult formálású többfunkciós tárgyak alkalmazása javasolt. Időtálló, alacsony fenntartási igényű, rongálásbiztos bútorzat használandó, amely természetes, lehetőleg helyi anyagok felhasználásával készül. Kiemelten javasolt a fa bútorok használata. Fontos szempont a tárgyak egységes megjelenése.

» Természetes anyaghasználatú berendezési tárgy (Normafa, welovebudapest.com)

Az erdei épületek, építmények (pl. kilátók) tömegformálása során törekedni kell a környezethez illeszkedő arányok és a természetes anyaghasználat alkalmazására. Megengedett a szabad formálás, a szabálytalan, természetszerű elrendezések.

A természeti környezetben megvalósuló beépítésnél kívánatos kis alapterület, természetes anyaghasználat, hagyományos formavilág, kevés épített elem ezeknél a jó mintáknál együttesen megtalálható és ezzel követendő példát mutat.

» Környezethez illeszkedő arányok és természetes anyagok használata (Mád, scpanorama.com)

Kilátó és erdei objektumok létesítése esetén javasolt tervpályázatot lebonyolítani a helyszínhez méltó, színvonalas tervezésű építmények megjelenése érdekében.

Ezek elhelyezése során törekedni kell a minél kisebb területen történő elhelyezésre, a természeti környezet maximális tiszteletben tartására. Ezzel együtt kilátók létesítése a természeti környezet és panoráma nagyszerűsége és szépsége okán kiemelten javasolt.

Az elsősorban fa építőanyagot alkalmazó kilátók minden esetben jó példák, a hagyományos formavilágtól eltérő megoldás azonban ezeknél az építményeknél sokszor inkább kívánatos jelenség, ezzel még inkább fontos turisztikai célponttá válhatnak. A valamilyen módon szokatlan formai vagy szerkezeti megoldásokkal élő, de természetes anyagokat alkalmazó kilátók jelentik a legjobb megoldást ilyen építménytípus esetén.

» Szokatlan formai és szerkezeti megoldásokkal kialakított, természetes anyagokat alkalmazó kilátók (Énlaka, eszm.ro és Eger, epiteszforum.hu)

A mezőgazdasági területeken az építési szabályzatnak megfelelő paraméterekkel gazdasági építmények elhelyezhetők, melyek esetében javasolt figyelembe venni a régióra hagyományosan jellemző építészeti karakterjegyeket és anyaghasználatot.

A hagyományos építőanyagok, mint például a fa vagy a téglák használata, vagy a terepadottságokat kihasználó építmény-elhelyezés ezeken a példákon kiválóan érvényesül.

» Szálláshely, borterasz a mezőgazdasági területen (Eger, epiteszforum.hu)

Településszegélyek építményei

A településszegélyeken elhelyezett építmények vagy legyenek Nagyörzsöny "jelképei" vagy illeszkedjenek a meglévő, szomszédos épületállomány építészeti jegyeihez, tömegformálásához és anyaghasználatához.

» A település kapujában elhelyezkedő Szent István templom Nagyörzsöny jelképe

» Településszegélyeken kialakítandó, natúr anyaghasználatú állandó építmények (Románia, pensiuneaorgona.ro)

» Gazdasági területen elhelyezhető környezetbe illesztett építmény (Románia, archdaily.com)

» Öreg kunyhó felújítása (Horvátország, notapaperhouse.com)

» Látványtengelyben elhelyezett fa csendkáporna (Pannonhalma, epiteszforum.hu)

» Nagybörzsöny "utolsó háza" a hegyláb aljában

IMPRESSZUM

Készült
Nagybörzsöny Önkormányzatának megbízásából,

a településképvédelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény
és

a településfejlesztési koncepcióról, az integrált
településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési
eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos
jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) kormányrendelet
előírásai alapján.

Készítette Hollósi Hajnalka, Horváth Máté, Kiss Rita,
Margitné Tóth Nikolett, Sánta Judit, Serf Dorottya, Szaló Péter,
Teremy Viktória és Valkai Csaba DLA

Alkotócsoport vezetője: Valkai Csaba DLA

Közreműködött: Nagy Erika és Antal Gyuláné

A "Nagybörzsöny fejlődése" fejezet a Száz Magyar Falu - Nagybörzsöny
kötete (szerző Horváth M. Ferenc) és Batizi Zoltánnal készített interjú
alapján készült.

Budapest, 2017

